

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
З СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ ВУЛИЦІ**

Виконала: магістрантка 2-го курсу,
групи 8.2310-ср
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
В.Д. Левандовська

Керівник: : професор кафедри соціальної
філософії та управління,
доцент, д.і.н. Приймак О.М.

Рецензент: доцент кафедри соціальної філософії
та управління,
доцент, к.філос.н. Маліновська О.С.

Запоріжжя – 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра соціальної філософії та управління
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної філософії та управління

_____ Т.І.Бутченко
« _____ » _____ 2021 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТЦІ

Левандовській Владиславі Дмитрівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Оптимізація діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції дітей вулиці

керівник роботи Приймак Олег Миколайович, д.і.н, доцент,

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом ЗНУ від «17» червня 2021 року № 896-с

2. Строк подання студентом роботи 7 грудня 2021 року

3. Вихідні дані до роботи Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства : монографія / за ред. В. П. Беха. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. 680 с.; Кравчук В. М. Громадські організації і держава : взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти) : монографія. Тернопіль : Терно-граф, 2011. 260 с., Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Проаналізувати стан наукової розробки з питання оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці». 2. Розкрити основні поняття дослідження: «соціальна інтеграція», «діти вулиці», «громадські організації», «оптимізація». 3. Охарактеризувати використані під час написання принципи та методи наукового пізнання. 4. Розкрити «дітей вулиці» як об'єкт соціальної роботи. 5. Висвітлити місію та завдання громадських організацій у сфері соціальної роботи з «дітьми вулиці». 6. Охарактеризувати технології, які використовують при соціальної інтеграції «дітей вулиці». 7. Проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід соціальної роботи з «дітьми вулиці». 8. Висвітлити результати дослідження діяльності громадських організацій міста Генічеськ з соціальної інтеграції «дітей вулиці». 9. Розробити рекомендації з оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
2 рисунка, 3 таблиці, 4 додатки

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	Приймак О.М., професор кафедри соціальної філософії та управління	17.06.2021	17.06.2021
Розділ 2	Приймак О.М., професор кафедри соціальної філософії та управління	30.08.2021	30.08.2021
Розділ 3	Приймак О.М., професор кафедри соціальної філософії та управління	14.10.2021	14.10.2021

7. Дата видачі завдання 17 червня 2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень – квітень 2021	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Травень 2021	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2021	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Червень – липень 2021	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Серпень – вересень 2021	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Жовтень – листопад 2021	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Листопад 2021	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2021	<i>виконано</i>

Студент _____ Л.В. Левандовська

Керівник роботи _____ О.М. Приймак

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.С. Маліновська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 78 сторінок, 77 позицій у списку літератури, 4 додатків.

ДІТИ ВУЛИЦІ, ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ, ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ, СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ

Мета дослідження: дослідити шляхи оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».

Об'єкт дослідження: шляхи оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».

Предмет дослідження: оптимізація діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».

Новизна дослідження: полягає у тому, що у ньому пропонуються шляхи оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці»

Гіпотеза: не дивлячись на те, що громадські організації вже використовують для соціальної інтеграції дітей вулиці різні форми роботи, як то навчання життєвим навичкам, психологічна допомога, арт-терапія та ін., для покращення ефективності своєї діяльності повинні використовувати інноваційні соціальні технології та підвищуючи професійну компетентність своїх працівників.

Висновки: 1. Громадські організації проводять соціальну підтримку «дітей вулиці» у вигляді соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг, матеріальної допомоги, проведення соціальної інтеграції, адаптації і реабілітації представників відповідної категорій.

2. Соціальна інтеграція включає в себе заходи, соціалізації, ресоціалізації, соціальної адаптації. Технології, які використовують для здійснення названих процесів, а відповідно, і соціальної інтеграції, направлені на широке коло проблем.

SUMMARY

The Qualifying Paper consists of 78 pages, 77 reference items in the List of References, 4 annexes.

STREET CHILDREN, OPTIMIZATION OF ACTIVITIES, NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS, SOCIAL INCLUSION

Goal of research: to study ways to optimize the activities of non-governmental organizations for the social inclusion of “street children”.

Subject of research: ways to optimize the activities of non-governmental organizations for the social inclusion of “street children”.

Scope of research: optimization of the activities of non-governmental organizations for the social inclusion of “street children”.

Methods of research: the research offers ways to optimize the activities of non-governmental organizations for the social inclusion of “street children”.

Hypothesis: despite the fact that non-governmental organizations are already using various forms of work for the social inclusion of street children, such as life skills training, psychological counseling, art therapy, etc., in order to improve the efficiency of their activities, they shall use innovative social technologies and increase the professional competence of their employees.

Conclusions. 1. Non-governmental organizations provide social support to “street children” through social and domestic, social and medical, psychological, pedagogical, social and legal services, welfare assistance, social inclusion, adaptation and rehabilitation of representatives of the corresponding category.

2. Social inclusion includes measures, socialization, resocialization, social adaptation. The technologies that are used to implement these processes, and, accordingly, social inclusion, are aimed at a wide range of issues.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ «ДІТЕЙ ВУЛИЦІ».....	6
1.1. Аналіз наукової розробки проблеми.....	6
1.2. Розкриття основних понять дослідження: «соціальна інтеграція», «діти вулиці», «громадські організації», «оптимізація діяльності».....	10
1.3. Принципи та методи дослідження оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».....	15
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ «ДІТЕЙ ВУЛИЦІ».....	20
2.1. «Діти вулиці» як об'єкт соціальної роботи.....	20
2.2. Місія та завдання громадських організацій у сфері соціальної роботи з «дітьми вулиці».....	29
2.3. Технології, які використовують для соціальної інтеграції «дітей вулиці».....	38
2.4. Порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду соціальної роботи з «дітьми вулиці».....	46
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ «ДІТЕЙ ВУЛИЦІ».....	57
3.1. Характеристика діяльності громадських організацій у соціальній інтеграції дітей вулиці.....	57
3.2. Рекомендації з підвищення ефективності діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».....	65
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	71
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Останнім часом в системі наукових знань все більшої ваги набуває дослідження міждисциплінарного характеру. Особливе місце серед них займають ті, предмет яких знаходиться на межі соціальної роботи, технології соціальної роботи, соціальної політики. Серед них можна виділити ті, які сфокусовані на такому суб'єкті соціальної політики, як громадські організації. Задля них, як суб'єктів суспільного життя, відбувається створення нових передумов для цілковитої зміни місця та ролі у житті суспільства. Адже, такі організації через вираження позицій та інтересів зацікавлених громадян, соціальних груп та верств суспільства, а також спільнот та соціальних класів мають можливість зробити відчутний внесок у вирішенні важливих суспільних та державних питань. Наприклад такого, як провадження соціальної роботи з вразливими категоріями громадян, важливе місце серед яких займають «діти вулиці».

Проблемна ситуація полягає у тому, що теперішній час однією з головних проблем, які характеризують неблагополуччя нашого суспільства є проблема дитячої бездоглядності та безпритульності та її головне вираження, а саме, такий феномен як «діти вулиці». Здійснення державного регулювання у вирішенні цієї проблеми на даний момент недостатньо. Традиційні установи, які здійснюють соціальну роботу з дітьми із вразливих категорій також не готові до різкого збільшення випадків залучення дітей до вуличного способу життя. Саме тому зараз стоїть питання про ефективність діяльності громадських організації з означеною категорією, в межах якого є важливим питання про оптимізацію діяльності громадських організацій котрі надають послуги з соціальної інтеграції дитини та повернення її у суспільство та сім'ю. І це, в свою чергу, виражає наскільки наша тема важлива не тільки з теоретичного, а й практичного аспекту.

Те, які негативні особливості має вплив вулиці на дитину розглядають у своїх роботах Л.А. Рібакова, Т.Ф. Бабиніна, С.А. Стівенсона.

Те, які особливості є в роботі спеціалістів, котрі працюють з дітьми групи ризику розглядаються в роботах В. Слот, Х. Спаньярд, Т. Шульга, Р. Х. Вайнола, С. Лукашов та ін.

Вирішення проблеми існування в суспільстві причин появи «дітей вулиці» в різні історичні періоди розкривають у роботах Д. Табачник, Д.І. Зверєва, Т.В Семигіна, І.І.Мигович, та ін.

Однак, незважаючи на ґрунтовність наукових робіт відомих науковців, значне коло питань стосовно соціальної інтеграції «дітей вулиці» недостатньо дослідженим, зокрема ті, що пов'язані із роллю громадських організацій у цьому процесі. І особливо оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».

Об'єктом магістерської роботи є шляхи оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».

Предметом магістерської роботи є оптимізація діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».

Мета магістерської роботи – дослідити шляхи оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».

Досягнення мети стало можливим завдяки встановленню наступних дослідницьких завдань:

- проаналізувати стан наукової розробки з питання оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці»;
- розкрити основні поняття дослідження: «соціальна інтеграція», «діти вулиці», «громадські організації», «оптимізація»;
- охарактеризувати використанні під час написання принципи та методи наукового пізнання;
- розкрити «дітей вулиці» як об'єкт соціальної роботи;
- висвітлити місію та завдання громадських організацій у сфері соціальної роботи з «дітьми вулиці»;
- охарактеризувати технології, які використовують при соціальної інтеграції «дітей вулиці»;

– проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід соціальної роботи з «дітьми вулиці»;

– висвітлити результати дослідження діяльності громадських організацій міста Генічеськ з соціальної інтеграції «дітей вулиці»;

– розробити рекомендації з оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у ньому пропонуються шляхи оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».

Гіпотеза: незважаючи на те, що громадські організації вже використовують для соціальної інтеграції дітей вулиці різні форми роботи, як то навчання життєвим навичкам, психологічна допомога, арт-терапія та ін., для покращення ефективності своєї діяльності повинні використовувати інноваційні соціальні технології та підвищуючи професійну компетентність своїх працівників.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури і додатків.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ «ДІТЕЙ ВУЛИЦІ»

1.1. Аналіз наукової розробки проблеми оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці»

Сучасне суспільство вимагає від підростаючої особистості бути всебічно розвиненою, обізнаною, наділеною високими особистісними якостями та вміннями. Формування особистості відбувається під час навчально-виховного процесу в загальноосвітньому закладі, виховання в сім'ї, перебування у доброзичливому оточенні. Але однією з проблем суспільства, на жаль, є важкі діти, які мають ряд психологічних та соціальних особливостей. До важких дітей відносяться діти, які мають проблеми у вихованні та формуванні особистості. До таких дітей також відносять «діти вулиці».

У сучасний період проблеми захисту дитинства і соціально підтримки дітей і підлітків знайшли відображення в працях таких науковців як С.С. Валько, Л.С. Лоріашвілі, М.С. Лоріашвілі, А.І. Павловський, Ю.А. Саранков, Я.М. Туреханов, Ю.М. Удовенко [39], Л. Кривачук[25], С. Толстоухової [15].

Велику значущість для дослідження ефективності соціальної інтеграції дітей вулиці мали роботи, присвячені проблемам сім'ї та сімейного виховання, кризи сучасної сім'ї як фактору дитячої безпритульності, які висвітлені в роботах А. Небельмес [37], О. Патинок. [41], Т.В. Лодкіна [28].

У роботі Д. Лагідного [26] розглядаються загальні причини, які спонукають дітей шукати втіхи, вирішення своїх проблем, та, навіть, захисту від батьків і близького оточення на вулиці. Більш детально дане питання висвітлено в роботі О. Главника та Н. Комарова [14].

Особливості психологічного розвитку дітей, котрих відносять до вуличних, та вплив на цей процес залучення дитини до вуличного життя показані в роботі таких науковців, як Л.А Рибаківа, Т.Ф. Бабиніна [51], а також Ю.А. Клейберг [19], В.В. Москаленко [34].

Особливості відношення суспільства до досліджуваної категорії, те, який вплив його діяльність має в вирішенні, або навпаки, загостренні прояву такої соціальної проблеми, як «діти вулиці» показано в роботі С.А Стівенсона [62].

Технологічний аспект даної проблеми висвітлений в роботі А.Й. Капської [58]. Н.В. Лютий [31] та В. Корпач [21] розглядали у своїх роботах питання здійснення профілактичної роботи задля запобігання переходу дитини до категорії вуличних.

Здійснення профілактичної роботи задля запобігання залученню дітей, які вже потрапили в категорії вуличних, до негативних аспектів вуличного життя таких, як крадіжки, вживання алкоголю та психотропних речовин присвячена робота І.Д. Зверєвої [12].

«Діти вулиці», як і кожна категорія клієнтів соціальної роботи, мають певні проблеми, котрі потрібно подолати задля повернення до нормальної взаємодії із близьким оточенням та соціумом. Т.Ф Єгорова та П.А. Шацкова [50] розглядають в своїй роботі проблеми, з якими соціальні працівники стикнуться при роботі із вуличними дітьми.

Задля вдалого вирішення цих проблем та здійснення соціальної інтеграції «дітей вулиці» фахівцю який здійснює цю діяльність треба володіти певним набором професійних знань та вмінь. Необхідні компетенції висвітлені в роботі І.Сидорука [53].

Професійно компетентний соціальний працівник знає, що кожна категорія клієнтів соціальної роботи має свої певні особливості, спираючись на які фахівець будує свою роботу з певним клієнтом Г. Шахова [71], В. Слот, Х. Спаніард, Т. Шульга [56], Е. Воронова [5], М.П. Лукашевич, Т.В. Семигіна [29] досліджували в своїх працях особливості роботи з дітьми, яких можна віднести до категорії вуличних.

Р.Х. Вайнола [1], С. Лукашов [30] та Т.Ю. Зайцевська [17] висвітлили в своїх працях особливості роботи соціального працівника із представниками категорії «діти вулиці» безпосередньо в їх зоні проживання, а саме на вулиці.

Технології соціальної роботи з дітьми вулиці вивчали такі науковці, як В.М. Шахрай[72], Є.І. Холостова[67], Л.Т. Тюптя, І.Б. Іванова [65], Д.І. Зверєва[57], Т.В. Семигіна, І.І. Мигович [52], О.М. Жиленко [16].

Р.А. Валєєва, Ф.А. Ільдарханова, Р.Р. Іскандрова [2] проаналізували таку технологію роботи з вуличними дітьми, як ресоціалізація.

Особливості соціально-педагогічної підтримки дітей вулиці розкриває в своїй роботі Л.Я. Оліференко [38].

Безумовно, подолання дитячої безпритульності та бездоглядності, які є однією із форм прояву «дітей вулиці», являє собою одне із пріоритетних завдань діяльності як державного сектору, так і громадських об'єднань і організацій. Дане питання розглядає в своїй роботі Д. Табачник [63].

В Україні нормативно-законодавча база щодо соціального захисту дітей включає: закони України «Про охорону дитинства» [48], «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [46], «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [49], «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» [47].

Для здійснення ефективної діяльності в соціальній роботі, як і в будь якій іншій сфері зайнятості, важливо слідкувати за появою інноваційних технологій діяльності не тільки в нашій країні, а й зарубіжних. Розгляд зарубіжного досвіду соціальної роботи з дітьми вулиці в своїх роботах здійснили такі дослідники, як М.П. Целих [68], В.А. Шанц [70], К.С. Шендеровський [73], Ю.В. Палагнюк [40].

Таким чином, ми бачимо, що «діти вулиці» є об'єктом багатьох наукових робіт. В цих роботах повністю розкриті у всіх аспектах причини появи дітей, котрі проживають на вулиці, її вплив на дитину, способи соціальної інтеграції дітей вулиць та роботи з їх оточенням.

Що стосується ролі громадських організацій, то питання теоретичних основ визначення громадських організацій представлені в роботі такої дослідниці, як І.М. Вітковська [4].

Різноманіття громадських організацій та особливості їх розвитку показані в роботах З.Б. Дем'яненко [10], Н. В. Котенко, С. Г. Карпенко [22].

Недержавні громадські організації як суб'єкт надання соціальної допомоги населенню розглянуті у роботі Т.О. Черкашиної [69].

Із числа тих науковців та дослідників, котрі вивчали громадські організації соціальної сфери і роль, яку вони грають в соціальному обслуговуванні населення можна виділити Е.В. Пономаренко [43], В.П. Беха [8], А.О. Галай [6], а також ці питання у своїх дослідженнях розглядали А.В. Матвійчук [33], Н.О. Гура [9], В.П. Степанченко [60].

Взаємодію громадських організацій і держави з висвітлили в своїх роботах В.М. Кравчук [23], Л.М. Усаченко [66], В.В. Коваленко, О.О. Юлдашев [20].

Якщо ми розглянемо проаналізовану нами літературу, то побачимо, що розділити її за хронологічним критерієм можна на кілька етапів.

Так, література присвячена питанням особливостям роботи з «дітьми вулиці», визначенню характеристик дітей, яких можна віднести до вуличних та різним аспектам розвитку і становища «дітей вулиці» присвячені праці написані у період з 1999-2003 рр.

Робота з вуличними дітьми у їх безпосередній зоні проживання, компетентності фахівця, який здійснює цю роботу та технології котрі він використовує у своїй діяльності розглядаються у роботах періоду 2004-2006 рр.

У роботах 2007-2015 рр. основну увагу приділяють питанням психологічного стану «дітей вулиці» та його підтримці, а також профілактичної роботи з представниками категорії.

У літературі, що стосується громадських організацій ці етапи можна проілюструвати наступним чином.

У роботах періоду 2004-2007 рр. висвітлене питання визначення та різноманіття громадських організацій.

У роботах періоду 2008-2011 років досліджують особливості взаємодії державної влади та організацій третього сектору.

У роботах періоду 2012-2018 приділена увага громадським організаціям, як суб'єкту надання соціальних послуг.

1.2. Розкриття основних понять дослідження: «соціальна інтеграція», «діти вулиці», «громадські організації», «оптимізація»

Одним із головних понять нашого дослідження є поняття громадської організації. Але, перш ніж перейти до розкриття даного поняття розкриємо поняття «організація».

Якщо перекласти значення слова «організація» із грецької мови, ми побачимо, що воно значить поєднання, побудову, об'єднання чогось або когось у єдине ціле, приведення до жорсткої системи. В цьому випадку розкрити термін організація можна наступним чином.

Організація – це група людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальної цілі чи цілей [3, с. 867].

В науці дане поняття використовується у кількох значеннях:

– організація – це міра впорядкованості соціальної системи, яка показує, наскільки вона відійшла від самоорганізованості або дезорганізації;

– організація – це форма соціальних відносин, яка дає нам розуміння суті самого суспільства (проста кооперація, мануфактура, фабрика);

– організація – це процес налагодження зв'язків під час сумісної діяльності (організація роботи, організація відпочинку тощо);

– організація – це соціальна група, яка створюється спеціально для виконання певної діяльності, а значить має мету та реалізує суспільну функцію.

У нашому дослідженні поняття організації використовується у останньому значенні [54].

Характеризуючи поняття «громадська організація», треба сказати, що І.М. Вітківська відзначає, що громадські організації мають досить широкий синонімічний ряд. Так в соціологічній літературі, як синонім категорії «громадська організація» застосовуються такі поняття, як «недержавна організація», «організація третього сектору», «неурядова організація», «громадський рух» та «інститут громадянського суспільства»[4, с. 29].

Продовжуючи тему використання синонімічного ряду до поняття «громадська організація», В. Бех вважає, що «неурядові організації — це організації, котрі створені не з метою отримання і розподілу прибутку, а з метою зробити нову справу, досягти позитивних змін в наявному стані суспільства, допомогти людям незалежно від їх національності, віросповідання, політичних вподобань тощо» [8, с. 87].

І.М. Вітківська зазначає, що «недержавні організації — це організації, які створюються і керуються громадянами без жодного формального втручання держави задля досягнення ними соціально-значущих цілей шляхом спільних дій [4, с. 30].

Т. Черкашина пропонує трактувати поняття «неурядової організації» у наступний спосіб: «неурядова організація — це самокероване об'єднання людей, які прагнуть досягти спільної мети шляхом спільних дій; організація, заснована на добровільних засадах; соціальна сила, яка забезпечує інтеграцію окремих індивідів у суспільство, сприяє єдності та згуртованості суспільства; спосіб зняття напруги між потребами громади, соціальною політикою і соціальним забезпеченням» [69, с. 90].

У Законі України «Про громадські об'єднання» зазначається, що громадська організація — це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи [44]. Дане об'єднання громадян створюється з метою задоволення та захисту своїх законних соціальних, національно-культурних, економічних, творчих, спортивних та інших потреб.

А. Галай вважає, що громадська організація — це «громадське формування, що діє на засадах добровільності та рівноправності для спільної

реалізації прав і свобод людини, задоволення й захисту своїх законних інтересів та яке не має на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками» [6, с. 68].

Здійснивши порівняльний аналіз сутності таких термінів, як: «неурядова організація», «недержавна організація», «третій сектор» А. Матвійчук пропонує розглядати «громадську організацію» як «добровільне об'єднання громадян, яке сприяє розвитку їхньої політичної, соціальної, трудової активності й самодіяльності, задоволенню і захисту їхніх багатогранних інтересів і запитів, і діє відповідно до завдань і цілей, закріплених у їхньому статуті» [33, с.5].

В.В. Коваленко та О.О. Юлдашев громадську організацію розглядають як «легітимну, недержавну, некомерційну організацію, що створюється на основі об'єднань громадян чи юридичних осіб шляхом самоорганізації та функціонує за рахунок недержавних коштів з метою захисту інтересів або надання послуг своїм членам, виконання соціально значущих функцій» [20, с. 78].

В. Кравчук громадську організацію визначає як «сукупність об'єктивних, постійно повторюваних і сталих соціальних зв'язків та відносин між індивідами, які добровільно об'єднуються для спільного задоволення власних специфічних потреб та інтересів, що сприяє їх самореалізації, при цьому їх діяльність свідомо координується для досягнення загальної мети» [23, с. 84].

У нашому дослідженні під громадською організацією ми будемо розуміти визначення надане В.В. Коваленко та О.О. Юлдашева.

Наступним поняттям, якому ми дамо визначення буде «оптимізація діяльності». Дамо йому визначення охарактеризувавши значення двох понять з яких воно складається, а саме «оптимізація», та «діяльність».

Термін «оптимізація» походить від англійського слова «optimization» і означає «процес надання будь-чому найвигідніших характеристик, співвідношень» [54].

Також, ми можемо надати таке визначення поняття «оптимізації», як «сукупність процесів, спрямованих на модернізацію та поліпшення існуючих механізмів досягнення бажаного результату» [3, с. 1156].

Діяльність – специфічно людська форма ставлення до навколишнього світу, змістом якої є доцільні зміни і перетворення речей і явищ залежно від людських потреб.

В Академічному тлумачному словнику української мови поняття «діяльність» має два значення, а саме «застосування своєї праці до чогонбудь» та «праця, дії людей у якій-небудь галузі» [55]. В нашому випадку, ми використовуємо другий варіант визначення.

У рамках нашого дослідження ми розглядаємо поняття «оптимізація діяльності», наступним чином.

Оптимізація діяльності — це шляхи пошуку найефективніших методів здійснення праці людей, за яких організація в якій вони працюють отримувала б максимальний ефект від їх роботи.

Наступним поняттям нашого дослідження, яке ми розглянемо буде «соціальна інтеграція».

Перша частина поняття вказує на те, що даний вид інтеграції має соціальний характер. Поняття «соціальний» розкривається, як такий, що «пов'язаний з життям і стосунками людей у суспільстві» [3, с. 1383].

У свою чергу поняття «суспільство» можна розкрити наступним чином.

Суспільство — це самодостатня соціальна система, основою якої є взаємні стосунки людей, що складаються в процесі реалізації особистих потреб кожного [55].

В соціології поняття «суспільство» має ширше значення.

Суспільство — це універсальний «спосіб» організації соціальних зв'язків і соціальної взаємодії, що забезпечує задоволення всіх основних потреб людей, стабільний, саморегульований, само відтворюваний [59, с 575].

«Інтеграція» походить від латинського слова, що значить поповнення, відновлення. Під «інтеграцією» в словнику іншомовних слів розуміють «об'єднання в ціле будь-яких окремих частин» [54].

У Великому тлумачному словнику інтеграція — це «доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи» [3, с. 908].

На думку М. Целих, «інтеграція — це процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між цими елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої формується інтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів» [68, с.46].

На процесуальності та результативності інтеграції наголошує Т. Краснов: «Інтеграція представляє собою процес і результат створення нерозривно зв'язаного, єдиного» [24, с. 65].

Підсумовуючи всі наведені поняття «інтеграції», ми можемо сказати, що соціальна інтеграція — це процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності двох або більше систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, яка набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи.

В словнику іншомовних слів під поняттям «соціальна інтеграція» розуміють «наявність упорядкованих відносин між індивідами, групами, організаціями, державами» [54].

У короткому енциклопедичному словнику поняття соціальна інтеграція визначається наступним чином:

Соціальна інтеграція – прийняття індивіда іншими членами групи. Процес встановлення оптимальних зв'язків між відносно самостійними малозв'язаними між собою соціальними об'єктами (індивідуумами, групами, соціальними класами, державами) і подальше їх перетворення у єдину, цілісну систему, у якій узгоджені та взаємозалежні її частини на основі спільних цілей, інтересів [59, с. 417].

Соціальна інтеграція – це цілеспрямований процес передачі суспільством соціального досвіду з урахуванням особливостей і потреб різних категорій, за їх активної участі і забезпеченні адекватних для цього умов [5, с. 93].

Тепер перейдемо до визначення поняття «вуличні діти». Перш ніж дати йому визначення, розкриємо значення такого поняття, як «дитина».

Відповідно до українського законодавства, дитина — це особа, яка не досягла 18 років [48].

Діти вулиці — це діти, суспільства, що опинилися зовні, з його соціальними інститутами (школи, сім'ї, дозвілєвих установ, спортивних секцій), фактично позбавлені дитячого статусу, відповідно до якого дорослі (держава і/або батьки) зобов'язані про них піклуватися. У своїй більшості вони стають членами неформальних співтовариств. Соціальне становлення таких дітей здійснюється під впливом «вуличних інститутів» [62, с. 72].

За визначенням ЮНІСЕФ, «діти вулиці» — це неповнолітні, для яких вулиця стала постійним місцем перебування [13, с. 14].

1.3. Принципи та методи дослідження оптимізації громадських організацій у соціальній інтеграції «дітей вулиці»

Методологічною основою нашого дослідження слугують загальнонаукові і спеціальні наукові принципи та методи.

Методологічними принципами (від лат. *principium* — основа, начало) називаються вихідні положення наукової теорії, що виконують функцію обґрунтування її змісту та визначають напрям і спосіб вивчення предмета дослідження.

Поняття «принцип» означає фундаментальне положення, первісне начало, найсуттєвішу основу певної концепції, теорії. Основними принципами наукового пізнання виступають: принцип системності, об'єктивності та діалектичний принцип. Перейдемо до їх докладнішого розгляду.

Принцип системності — це наукове знання, котре характеризується всеоб'ємністю, цілісністю і вірністю. Системний принцип дозволяє виявити не тільки сукупність елементів, що входять у певну цілісність, але й встановити структуру та сутність зв'язків серед них. У нашому дослідженні ми використовували принцип системності аби розглянути усі актори, котрі впливають на ефективність роботи громадських організацій з соціальної

інтеграції «дітей вулиці». Для кращого розуміння теми нашої роботи необхідно розглянути принцип об'єктивності.

Принцип об'єктивності — це знання, яке формується в процесі наукового пізнання, повинно абсолютно повно, об'єктивно і вірно, без скривлення відображати усі розміри дослідженого елемента буденності. А також передбачає конкретно-історичний розгляд предмета дослідження, неприйняття абстрактних стереотипів. Для розуміння предмета дослідження необхідно розглянути діалектичний принцип.

Діалектичний принцип — розкриває існування в середині предмета дослідження особливості та специфічні риси його елементів, протиріч, протилежностей, а також дозволяє виявити коло відмінностей або конфліктів, які існують між предметом пізнання і його зовнішнім середовищем [42, с. 57].

Розглянувши принципи дослідження, перейдемо до характеристики загальнонаукових методів дослідження.

Грецьке слово «метод» означає шлях, спосіб пізнавальної, практичної діяльності людей.

Метод — це спосіб досягнення поставленої мети. Метод об'єднує суб'єктивні та об'єктивні аспекти пізнання. Метод є об'єктивним, оскільки дозволяє відображати дійсність та її взаємозв'язки. Отже, метод є програмою побудови і практичного застосування теорії. Одночасно з цим метод суб'єктивний, оскільки є знаряддям думки дослідника та включає в себе його суб'єктивні особливості [61, с. 112].

У нашому дослідженні під методом будемо розуміти найкоротший шлях досягнення оптимальних результатів, що відповідають поставленій меті дослідження.

Визначень поняття «метод дослідження» існує декілька. І вони не суперечать один одному. По визначенню Е.І. Славенко, метод пізнання, або метод дослідження — це деяка специфічна процедура, що складається з певних дій або операцій, за допомогою яких здобувається й обґрунтовується нове знання в науці. Деякі вчені під методами дослідження розуміють способи

рішення науково-технічних завдань; інструмент для проникнення в глибину дослідницьких об'єктів. З методологічної точки зору, друге визначення не зовсім коректне [42, с.59].

Загальнонаукові методи дослідження — це система принципів, прийомів, що мають загальний, універсальний характер, є абстрактними, суворо не регламентовані, не піддаються формалізації та математизації; використовуються в усіх чи майже в усіх науках з урахуванням особливостей конкретних об'єктів дослідження.

Вони поділяються на емпіричні, емпірико-теоретичні та теоретичні. Такий поділ загальних методів дослідження пов'язаний з існуванням двох рівнів пізнання світу: емпіричного, пов'язаного з чуттєвим знанням людини і теоретичного, пов'язаного з науковим знанням теорії (через вивчення теоретичних надбань в різних галузях науки). Емпіричне пізнання дає основу для теоретичного і навпаки. Наприклад, для формулювання певних теоретичних узагальнень (висновків) спочатку необхідний збір інформації, який відбувається емпірично. Далі дослідник, спираючись на відповідні дані, що мають емпіричний характер, опрацьовує їх аналітично і видає систематизовані результати у вигляді певної теорії [61, с. 123].

У нашому дослідженні ми будемо використовувати групу емпірико-теоретичних методів, а саме такі з них, як аналіз, синтез, індукція, дедукція та історичний метод.

Першим і важливим методом є аналіз.

Аналіз — це метод пізнання, за допомогою якого предмет, що вивчається, фактично або подумки розділяється на складові частини, що вивчаються окремо як частини єдиного цілого. Цей метод дає змогу проаналізувати діяльність громадських організацій з такою категорією, як діти.

Синтез — це метод поєднання частин у ціле, це практична або уявна сполука складових елементів об'єкта, що вивчається як єдине ціле. Синтез показує, що різні елементи об'єкта, що вивчається, його сторони і складові не просто існують у цьому об'єкті, а знаходяться в ньому у нерозривній

діалектичній єдності, обумовлюють один одного і чинять вплив один на другий. Присутність цього методу в дослідженні полягає в тому, що поєднуються в єдине ціле такі складові як громадські організації, «діти вулиці», соціальна інтеграція.

Індукція — це процес виведення загального положення із спостереження ряду часткових одиничних фактів, тобто пізнання від часткового до загального на підставі міркування, в якому загальний висновок будується на основі часткових засновків. Використання цього методу полягає в процесі збирання фактів про роль громадських організацій у соціальній інтеграції «дітей вулиці».

Дедукція — метод пізнання, який базується на русі знання від загального до часткового, від закону до його прояву, від знання класу предметів до знання окремих предметів цього класу. За допомогою цього методу можна виділити в роботі громадських організацій особливості, які направлені на соціальну інтеграції «дітей вулиці».

Історичний метод — це метод, при якому в думках відтворюється історичний процес розвитку об'єкта з урахуванням всіх подробиць, випадків, фактів, малозначущих і значних, в їх послідовному розвитку і в зв'язку з часом.

Спеціальні методи наукового дослідження є способом пізнання об'єктивної реальності. Цей спосіб передбачає певну послідовність прийомів, дій, операцій.

Як спеціальний метод у нашому дослідженні ми будемо розглядати метод аналізу статистичних даних, що дозволить нам у нашому дослідженні проаналізувати ефективність діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці»

Отже, у цьому розділі ми проаналізували стан наукової розробки питання оптимізації діяльності громадських з соціальної інтеграції дітей вулиці та визначили її актуальність, розглянули внесок науковців у розробку проблеми та виявили її недостатню теоретичну розробленість.

У підрозділі 1.2. ми розкрили значення основних понять дослідження, а саме «соціальна інтеграція», «громадська організація», «діти вулиці», «оптимізація діяльності».

У підрозділі 1.3. ми охарактеризували основні принципи та методи, які використовували під час проведення дослідження ролі громадських організацій у соціальній інтеграції «дітей вулиці».

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ ВУЛИЦІ

2.1. «Діти вулиці» як об'єкт соціальної роботи

На сьогоднішній день ми маємо в нашому суспільстві кризові ситуації, котрі здатні впливати на людей змінюючи їх поведінку, ціннісні орієнтири і погляди. І це може становити собою серйозну соціальну небезпеку. Адже, негативні наслідки які несуть з собою ці зміни зокрема, та ситуація в цілому позначаються на найбільш незахищеній та вразливій категорії нашого населення — дітях. Це, в свою чергу, стає причиною порушення їх фізичного та психічного здоров'я, і може виступати каталізатором для розвитку так званих соціальних хвороб. Як наслідок всього цього, ми кожного дня бачимо на вулицях замурзаних, обідраних дітей, котрі просять милостиню.

Велика частина людей не хоче не щоб дивитися, а навіть думати хто ці діти, звідки вони, як і вони живуть. Є й навіть ті, хто боїться мати якісь соціальні контакти з цими дітьми вважаючи, що вони звикають виживати, докладаючи до цього максимум зусиль і не замислюючись про засоби. Адже для того, щоб вижити на вулиці, дитині просто необхідно мати хоч деякі гроші. Але, як можна заробити дитині на вулиці? В залежності від ситуації дехто намагається підробляти чи просити милостиню, інші обирають шлях проституції та крадіжок. За даними поліції, «діти вулиці» часто стають частиною злочинного світу. І все це робить категорію «дітей вулиці» важливим об'єктом соціальної роботи [71, с.85].

Перш ніж перейти до характеристики категорії, розглянемо що таке об'єкт соціальної роботи.

Об'єкт соціальної роботи — це окремі особи чи соціальні групи, котрі потребують допомоги та підтримки у процесі їх соціалізації. В широкому розумінні об'єктом соціальної роботи є всі громадяни. Поясненням цього є те,

що життєдіяльність усіх верств населення залежить від умов, які значною мірою визначаються рівнем розвитку суспільства, станом соціальної сфери, змістом соціальної політики, особливостями її реалізації. Кожна людина у певний період життя потребує повного задоволення своїх інтересів і потреб, або стикається з труднощами та проблемами, котрі не завжди може подолати самостійн [29, с. 13].

Для більш точного окреслення «дітей вулиці», як об'єкта соціальної роботи важливо точно визначити кого ми відносимо до даної категорії. Адже, існують визначення, які мають схоже значення. Наприклад, безпритульні діти — це бездомні діти, які живуть на вулиці, зокрема ті, про які не піклуються батьки або інші дорослі. Бездомні діти живуть в кинутих будівлях, контейнерах, автомобілях, парках, або безпосередньо на вулиці. Багато було написано визначень «дітей вулиць». Проблема полягає в тому, що немає ніяких точних категорій у визначенні, між дітьми, які проводять якийсь час на вулицях, але в основному живуть удома, і тими, хто виключно живе на вулицях і не має ніякого спостереження або турботи з боку дорослих [39, с. 82].

Діти, що живуть на вулиці, — це діти, у яких немає сім'ї, для них вулиця є їх будинком.

Діти, що працюють на вулиці, — це діти, яким доводиться працювати на вулиці, щоб підтримувати свою сім'ю, з якою вони зберігають відносини. У свою сім'ю такі діти повертаються або регулярно, або нерегулярно.

Сім'я, що живе на вулиці, — це діти, які разом зі своїми сім'ями живуть на вулиці [14, с 96].

Крім цих визначень, зокрема в галузі соціології соціальної роботи, також часто користуються такими поняттями, як «діти-бродяги», «дитяча занедбаність» і ін., і вкладають у все це різноманіття визначень, фактично, однаковий зміст — відсутність турботи з боку батьків або держави [67, с. 147].

Таке різноманіття термінів, якими користуються при визначенні представників категорії можна пояснити відносно нещодавнім визначенням поняття «бездоглядність», спочатку у поєднанні з терміном «правопорушення»,

а пізніше як самотійного. Тобто, ми розглядаємо визначення безпритульність і бездоглядність як юридичні поняття котрі визначають правовий статус неповнолітніх, а «вулична дитина» як соціологічну категорію, що фіксує положення даної групи дітей в суспільстві [24].

У свою чергу, стратифікація «дітей вулиці» має свої особливості, які найбільш повно показані у класифікації С.А. Стівенсона. Так, дослідник поділяє представників категорії на:

– бездоглядних дітей, котрі зберегли зв'язки із домівкою, та можуть періодично повертатися туди для того, щоб поїсти, поспати, помитися, отримати від батьків гроші (або віддати їм їх), але проводять свій основний час на вулиці.

– дітей мігрантів або дітей, що вирішили піти з будинку і переїхати до України; представники цієї групи виділяються тим, що не відвідують освітніх установ, живуть на вокзалах;

– «маленьких бомжів» — дітей мігрантів, що живуть без прописки, і бездомних; вони ідентифікують себе з соціальним шаром (асоціальним), що сформувався, і внутрішньо розділяють його долю;

– «втікачів» — тобто, дітей, котрі пішовши з дому живуть у компаніях собі подібних або самотійно в місцях непридатних для цього. Наприклад в підвалах, на горищах,;

– «бродяг», «туристів» — дітей, які мандрують самотійно; що заробляють злочинним промислом, мандрівних, щоб побачити щось нове, повеселитися;

– «гастролерів» — дітей, що приїжджають у великі міста з батьками, щоб заробити гроші і повернутися додому; що займаються жебрацтвом, дрібною торгівлею, грою на музичних інструментах. Це найбільш помітна категорія.

Проте, як відмічає С.А. Стівенсон діти, котрі відносяться до безпритульних та бездоглядних, для означення свого становища користуються іншими термінами. Дослідниця вважає, що в цих групах клієнтів соціальної роботи термін «безпритульний» не поширений навіть серед представників

групи «маленьких бомжів», незважаючи на те, що він був раніше широко вживаний серед дітей, які залишилися без батьківського піклування [62, с. 71].

ЮНІСЕФ усе різноманіття визначень, якими можна означити представників категорії вуличних дітей розділяє на дві групи:

1. Діти на вулиці є тими, хто займається якою-небудь економічною діяльністю, починаючи від жебрацтва до торгівлі. Більшість з них в кінці дня повертають свої доходи в свою сім'ю. Вони можуть відвідувати школу і зберігати приналежність до сім'ї. Із-за економічної нестабільності сім'ї, ці діти можуть зрештою зробити вибір на користь постійного життя на вулиці.

2. Діти вулиць фактично живуть на вулиці (або поза нормальним сімейним оточенням). Сімейні узи зберігаються, але підтримуються трохи і зберігаються тільки випадково або періодично.

За даними ЮНІСЕФ, представники другої групи не перевищують 30% від всіх дітей, котрі відносяться до вуличних [13, с. 58].

Взагалі, говорячи про соціальну роботу з «дітьми вулиці» необхідно мати на увазі роботу з широким колом дітей, які вже на вулиці або можуть там опинитися. Тобто, важливо знати про причини, які вже привели дитину на вулицю. Адже, вони можуть бути головними у прийнятті подібного рішення не тільки дитиною яка вже вважається вуличною, а й тієї яка тільки збирається на вулицю. Так у дослідженнях виділяють кілька факторів, які можуть бути причиною знаходження дитини на вулиці:

– криміногенний чинник. Тут спонукальною силою перебування дитини на вулиці є злочин проти моральності. Прикладами таких злочинів можуть бути змушення дітей до жебрацтва, експлуатація і залучення дітей в незаконний бізнес, проституцію, сутенерство і інші правопорушення, продаж алкогольних напоїв неповнолітнім, поширення порнографічної продукції і ін.;

– родинний чинник. Основною причиною виходу дитину на вулицю в цьому разі є порушення функціонуванні сім'ї. Тобто коли доросле оточення дитини (батьки, опікуни, близькі родичі) не забезпечує належного виховання дитини, а також необхідного психологічного комфорту в сім'ї;

- об'єктивна ситуація. Наприклад, труднощі у вихованні, здійсненні контролю над дітьми зі сторони батьків;

- особливості самої дитини. Тут маються на увазі схильність деяких дітей до вживання наркотичних речовин та алкоголю, самовільних відходів з будинку або учбово-виховного закладу і інших форм прояву девіантної поведінки;

- молодіжний чинник. Розвиток і розповсюдження в підлітковому і молодіжному середовищі асоціальної «субкультури»;

- організаційний чинник. Тут розглядають, як одну з можливих причин появи вуличних дітей недосконалої в роботі з дітьми державних структур (освітні заклади, соціальні служби та ін.);

- інформаційний чинник (низька ефективність безпеки багатьох сайтів в Інтернеті, засоби масової інформації дають багато негативних прикладів для дітей і молоді на всіх доступних носіях, низька якість реклами, телевізійні програми, радіопрограми переобтяжені інформацією, пов'язаною з насильством, наркотиками і так далі) [41].

Кожна окрема дитина має свою мотивацію для надання переваги вуличному життю, проте до сьогодення проводяться дослідження покликані пояснити причини дитячої безпритульності. Прикладом такої діяльності є проведений Українським інститутом соціальних досліджень аналіз ситуації, який дозволив окреслити причини виходу дитини на вулицю.

Так, на рівні родини до цих причин належать:

- прояви неблагополуччя родини (вживання батьками спиртних напоїв і наркотичних речовин);

- не ефективна діяльність держави з питань захисту дітей;

- вплив на дитину перехідного віку;

- психофізичні вади дітей;

- матеріальні труднощі;

- протиправні дії батьків по відношенню до дітей;

- раннє або позашлюбне материнство;

- неповна родина [26, с. 5].

Саме тому соціальному працівнику для вдалого здійснення контакту з дитиною під час роботи необхідно враховувати особисту думку дитини з питань повернення її до життя у звичному для неї оточенні. Крім того, дитина повинна мати можливість обирати місце проживання. Якщо вона не хоче повертатися в сім'ю, але згодна залишитися в притулку, її неможна змушувати повертатися додому, навіть, якщо на цьому наполягають батьки. Якщо дитина не хоче жити в одному інтернаті, але погоджується на інший, також потрібно врахувати [34, с. 250].

Найкраще зрозуміти і допомогти вирішити проблеми вуличних дітей може людина, яка займається «вуличною соціальною роботою». Саме цей вид діяльності можна розглядати, як першу сходинку до включення дитини до системи реабілітаційної роботи, яка дозволить дитині успішно інтегруватися в соціальне середовище.

Для соціального працівника важливо встигнути стати тією людиною, яка протягнула дитині руку допомоги, стала другом і, якщо пощастить, наставником. Адже, якщо цього не зробить соціальний працівник дитину може знайти «доброзичлива» людина, котра навчить дитину «правильно» жити і заробляти на вулиці.

Роль соціального працівника з такими дітьми можна описати, як «швидко допомогу». Соціальний працівник в цьому випадку бере на себе відповідальність за майбутнє дитини, підтримує її у складних ситуаціях, намагається повернути до рідної сім'ї або ввести у новий світ. В якості цього нового світу, для початку, притулок зорієнтований на повернення дитини до родини (як рідної, так і прийомної). Також новим світом можуть виступати спеціальні центри, де працюють кваліфіковані фахівці, які здатні надати допомогу. Робота у таких центрах будується на індивідуальних потребах зорієнтована на надання психологічної, соціальної і матеріальної допомоги, навчання дітей навичкам, що допоможуть уникнути хвороб, насильства, вчасно піти з вулиці [53, с. 62].

Цілеспрямована «вулична робота» соціального працівника та всієї спільноти допоможе не просто брати участь у долі дитини, а змінити її на краще.

При виробленні стратегії встановлення контакту з дитиною і подальшого здійснення «вуличної роботи» з дитиною соціальному працівнику варто пам'ятати, що вуличних дітей, як об'єкт соціальної роботи ділять на 9 груп. Основою для такого поділу є показники місця проживання дитини та характеристики дитини:

– діти, які реально не мають сім'ї й постійно мешкають на вулиці. В даному випадку важливим є влаштування в сім'ї (усиновлення, опіка, прийомна сім'я, будинок сімейного типу) або в дитячий будинок, інтернат чи інший заклад;

– діти, які постійно мешкають на вулиці і мають асоціальні сім'ї. Однією із головних стратегій буде робота з асоціальною сім'єю до досягнення позитивного результату. У випадку негативного результату не виключена можливість вилучення дитини з сім'ї;

– діти, які постійно мешкають на вулиці і мають нормальні сім'ї. Соціальна робота полягає у вирішенні конфлікту між батьками та дитиною;

– діти, які не мають сім'ї, але мешкають і вдома, і на вулиці. Соціальна робота може вестися за моделлю першої групи, якщо дитина не мала. У старшому віці варіантами соціальної роботи є: навчання дитини навичок самостійного життя, формальна або неформальна опіка;

– діти, які мешкають і вдома, і на вулиці та мають асоціальну сім'ю — підходить модель другої групи;

– діти, які мешкають вдома, і на вулиці та мають нормальну сім'ю. Допомога спрямовується на допомогу сім'ї в усуненні причин конфлікту, реабілітацію дитини;

– діти, які мешкають удома, але батьків не мають — підходить модель допомоги четвертої групи;

– діти, які мешкають удома, але їхня сім'я є асоціальною. Допомога спрямовується на сім'ю;

– діти, які мешкають удома й мають нормальну сім'ю, але більшість часу проводять на вулиці. Головною задачею є подолання внутрішньо особистісних конфліктів дитини та її батьків, залучення дитини до змістовних форм організації дозвілля;

Подібний розподіл «дітей вулиці» за названими показниками дозволить соціальному працівнику спрогнозувати необхідний дитині вид допомоги та ефективну модель комунікації [17, с. 265].

Спираючись на всі наданні визначення категорії, ми можемо визначити характеристики «дітей вулиці», як об'єкта соціальної роботи.

Таким особам властиві наступні характеристики:

– неправильно сформовані потреби: матеріальні переважають над моральними; більшість матеріальних потреб мають аморальний характер; для їх задоволення важковиховувані особи використовують засоби, які не завжди відповідають нормам моралі (вживання алкоголю, наркотиків, крадіжки), що призводить до деградації особистості;

– нерозвиненість соціально-політичних потреб;

– прагнення до спілкування з подібними до себе, перебування поза зв'язками з постійними учнівськими колективами;

– нерозвинута потреба пізнання навколишнього світу;

– незадовільне навчання, ігнорування методів пізнавальної діяльності;

– спотворені естетичні потреби;

– нерозвинута, засмічена вульгаризмами, жаргонною лексикою мова;

– непослідовність, суперечливість у поглядах і переконаннях;

– брак уявлень про норми поведінки, обмежені почуття відповідальності за свої вчинки;

– обмежені інтелектуальні інтереси; перевага утилітарних інтересів над духовними позбавляє їх перспективи розвитку, інтелектуального і морального вдосконалення [51, с. 16-17].

Крім того, з кінця 1980-х років різко ослабла профілактична, виховна роль школи; відмова від «всеобучу» понизила гарантії обов'язкового навчання кожної дитини. Продовжується зростання числа неповнолітніх, таких, що не навчаються в освітніх установах і ніде не працюють. Багато хто з «вуличних дітей» не має початкової освіти, ледве уміє читати і писати, що веде до посилення нездатності подальшої адаптації в соціумі. У зв'язку з складністю навчання даної категорії, «вуличних дітей» часто характеризують як: психоневротиків, психопатів, антагоністів, недисциплінованих, імпульсних [12, с.17].

Беручи до уваги ці характеристики, ми можемо визначити завдання соціальної роботи по відношенню до «дітей вулиці» як об'єкта соціальної роботи.

Завдання соціального працівника по роботі з «дітьми вулиці» є досить складними. Існує декілька стадій соціальної роботи з «дітьми вулиці»:

– відсутність проблеми: дитина у стадії байдужості можливості виходу на вулицю. Завдання соціального педагога є створення педагогічних і соціальних умов, щоб ігнорувати припущення думки виходу на вулицю;

– профілактична соціальна робота. На цій стадії потрібна профілактична робота з дітьми та підлітками для вирішення конфліктів із батьками та вчителями; залучення дітей до клубів за інтересами, до молодіжних організацій, до спортивних секцій;

– допомога у поверненні дитини додому. Соціальний працівник повинен вживати дії, спрямовані на пробудження у дитини бажання залишити вулицю;

– подолання невизначеності. Метою роботи на цій стадії є подолання байдужості дитини до свого життя;

– закріплення за соціальним інститутом. Активізується спілкування дитини з соціальним працівником. Діти звертаються за допомогою. Метою роботи є допомога дитині в поверненні до нормального життя;

– соціальний супровід — цей період вимагає особливої уваги соціального працівника, який супроводжує дитину або його сім'ю, до якої дитина повернулася;

– соціальний працівник для дітей є «швидкою допомогою». Він бере на себе відповідальність за її долю, підтримуючи у складних ситуаціях, він намагається ввести дитину у новий світ і цим світом може бути притулок, орієнтований на те, щоб повернути дитину до сім'ї [28, с. 115].

Всю роботу з «дітьми вулиці» можна розділити на три етапи:

- профілактика можливого виходу на вулицю;
- створення соціальних, психолого-педагогічних умов для повернення з вулиці;
- сприяння закріпленню дитини за соціальним інститутом.

У соціальній сфері існує два види організації роботи.

- менеджмент, зорієнтований на процес. Сутність його полягає в тому, щоб здійснювати певні дії, заходи, спрямовані на надання допомоги клієнту.
- менеджмент, зорієнтований на результати — це організація надання послуг, головною метою яких є заздалегідь визначений результат.

Необхідно дотримуватися такої позиції: неважливо скільки соціальний працівник провів бесід, консультацій, важливо скільки дітей повернулося додому з вулиці. Це є дуже важливо [36, с. 22].

2.2. Місія та завдання громадських організацій у сфері соціальної роботи з «дітьми вулиці»

В Україні, як і в будь якій іншій країні в світі, багато людей стурбовані загостренням таких соціальних та економічних проблем, котрі погіршують соціальне становище сімей з дітьми. Існуючі урядові програми, які покликані їх вирішити, не виправдовують покладених на них очікувань. Для нас одними з пріоритетних завдань вирішення є проблеми насильства щодо дітей, погіршення

стану їх здоров'я, соціального сирітства та інші подібні проблеми котрі ведуть до виникнення такого феномену, як «діти вулиці» [43, с. 105].

Навіть на рівні громадськості стає чітко зрозуміло, що данні проблеми являються глибоко взаємопов'язаними, а не ізольованими. Суспільство починає усвідомлювати, що не дивлячись на всі добрі наміри які мають професійні соціальні працівники, здійснюючи державні програми для вирішення означених проблем, не можуть повною мірою забезпечити комплексне вирішення взаємопов'язаних проблем.

Результативність соціальних програм значною мірою залежить від активної участі пересічних громадян, бізнесових структур, формальних і неформальних громадських, благодійних організацій у багатьох сферах життя. Все більш важливими у реалізації соціальних програм стають особисті взаємини та поновлені, життєздатні соціальні мережі. Тому, важливим компонентом кожного демократичного суспільства є різноманітні об'єднання громадян в яких соціально-політичне призначення полягає насамперед у тому, що вони допомагають людям у розв'язанні проблем повсякденного життя, відкривають широкі можливості для виявлення суспільно-політичної ініціативи, здійснення функцій самоврядування [69, с. 93].

Розглянемо загальні основи розвитку організації в цілому.

Взагалі згадки про об'єднання людей із спільними поглядами на навколишній світ, суспільство, літературу, природу, мистецтво та інші сфери життя можна знайти ще із стародавніх часів. Різноманітні громадські об'єднання, котрі в якійсь мірі впливають на розвиток суспільства у різних сферах, в тому числі і соціальній, виникають у багатьох народів. Як приклад таких об'єднань можна навести численні філософські школи Стародавньої Греції, середньовічні лицарські ордени, літературні й художні об'єднання епохи Відродження, різноманітні таємні організації (наприклад, масонські ложі або товариства декабристів) і політичні клуби Нового часу. Разом з цим здійснювалося осмислювання сутності громадських об'єднань, їх місця і ролі у суспільстві. Спроби мислителів розрізнити суспільство і державу починаються

же із середньовіччя. І вже у XVIII ст. Ш. Монтеск'є розглядає їх як окремі феномени. На початку XIX ст. цей підхід у І. Канта втілюється в концепції громадянського суспільства, що характеризується правовим статусом і свободою. За вченням К. Маркса та його послідовників, політичні відносини у державі виступають як суспільні, оскільки держава є похідною від суспільства.

Відповідно й виникнення громадських об'єднань – це процес об'єктивний, закономірний, зумовлений потребою людей у колективній творчості розвитку ініціативи, здібностей. Лише через об'єднання індивід досягає особистої свободи [32, с. 52].

Ряд західних соціологів висувують на перший план біологічні та психологічні причини об'єднання людей у різноманітні спілки, асоціації, групи. Підкреслюється роль у цьому процесі інстинкту самозбереження: індивід у громадському об'єднанні шукає захисту від страху буття. Не менш популярні інші аргументи: інстинктивна потреба у спілкуванні, прагнення до самоствердження (особливо характерне для лідерів). Американський соціолог П. Плау висунув припущення про взаємозв'язок між виникненням громадських об'єднань і раціональним прагненням людини до певних вигод, досягнення яких можливе за умови соціальної взаємодії та суперництва [10, с. 47].

Всупереч розбіжностям у тлумаченні причин виникнення громадських об'єднань, сенс існування останніх визначається як спільна життєдіяльність людей, що передбачає їх взаємну залежність і потребу одне в одному, забезпечує збереження і розвиток соціального організму. Це життя людей безпосередньо в колективі, соціальній групі, де відбуваються спільна діяльність, спілкування, обмін послугами, користування спільними речами і вартостями [60, с.98].

Громадські організації — це масові об'єднання громадян, що виникають за їх ініціативою для реалізації довгострокових цілей, мають свій статут і характеризуються чіткою структурою [55].

У сучасному світі найбільш поширеними різновидами громадських організацій: профспілки; організації інвалідів; ветеранські, жіночі, молодіжні,

дитячі організації; наукові, технічні, культурно-просвітницькі, фізкультурно-спортивні та інші добровільні товариства; творчі спілки; різноманітні земляцтва, фонди, асоціації, товариства і т. ін. Характерною ознакою їх є документальне оформлення мети і завдань, організаційно-структурне забезпечення, що, власне, й відрізняє їх від громадських рухів [4, с. 29].

Для того щоб розібратись у широкому спектрі громадських об'єднань і рухів, які виникають найчастіше поза офіційними державними структурами і не вкладаються в жодні схеми, треба окремо зупинитися на їх типології. Щодо цього існують різні критерії:

- за родом діяльності — конструктивно орієнтовані, пізнавальні, опозиційні, аматорські, національні та інші;
- за поставленими цілями — соціально-вартісні й асоціальні, політизовані й неполітизовані;
- за інтересами — економічними, професійними, суспільно-політичними та іншими;
- за правовим статусом — легальні й нелегальні;
- за соціально-класовими ознаками — наприклад, робітничий, фермерський рухи;
- за рівнем масовості й ступенем впливу — профспілки, антивоєнний і феміністський рухи, з одного боку, та фермерські рухи у США чи рух англійських докерів — з іншого;
- за спонукальними мотивами виникнення — соціально усвідомлені (спілки ветеранів, студентської молоді, кооператорів); вартісно-орієнтовані (рух «зелених», спілка «Чорнобиль»); традиціоналістськи зумовлені (релігійні, національні об'єднання);
- за масштабами діяльності — міжнародні, внутрішньодержавні, локальні;
- за ставленням до існуючого ладу — консервативні, реформістські, революційні, контрреволюційні;
- за ступенем і формою організації — стихійні й організовані, слабо — й високоорганізовані [22, с. 83].

Широке розмаїття цілей і завдань громадських організацій визначає багатоваріантність їх функціональної спрямованості. Усі функції, які вони виконують у суспільстві, можна поділити на дві основні групи:

- 1) щодо забезпечення захисту інтересів своїх членів;
- 2) щодо системи влади в державі, розвитку суспільства в цілому.

З першої групи функцій слід виділити захисну й допоміжну. Громадські організації та рухи захищають своїх членів від державних структур, що важливо для посттоталітарних держав колишнього СРСР, де законотворчий демократичний процес перебуває у стадії формування й де існує негативна стала тенденція невиконання законів, неповаги до особистості у державних структурах. Допоміжна функція виявляється у наданні членам громадських організацій та рухів через власні структури можливості вирішувати їхні особисті проблеми. Однією з найпоширеніших традиційних організацій, що забезпечує виконання цієї функції у будь-якому демократичному суспільстві, є профспілки. Роль останніх набуває в Україні дедалі більшого значення з переходом від держави, відчуженої від населення, до правової держави і громадянського суспільства.

З другої групи функцій особливо значущі опозиційна і творча, які тісно взаємозв'язані, хоча за певних умов діяльності громадських організацій може скластися враження про їх відносну незалежність. Досягнення певної гармонії між ними можливе лише за умови порозуміння між державними органами та громадськими об'єднаннями [60, с. 257].

Діяльність останніх є однією з найголовніших перешкод на шляху до надмірної державної централізації, важливим чинником створення системи соціального управління із зустрічним рухом «зверху — донизу», «знизу — догори». І, якщо держава дбатиме, аби діяльність громадських організацій здійснювалась у межах правових норм, і водночас турбуватиметься про те, щоб заручитися їхньою підтримкою, громадські об'єднання сприятимуть покращенню життя у різних сферах суспільства в цілому, і вирішенні соціальних проблем зокрема [43, с. 104].

Як ми вже зазначали вище, однією із таких проблем, які для вирішення потребують сприяння недержавного сектору, є проблема «дітей вулиці». Такі діти, в силу деякого ряду причин, можуть не отримати всієї необхідної їм допомоги та підтримки з боку представників держаних соціальних організацій. І тоді місію допомоги представникам цієї категорії беруть на себе і громадські організації. Відповідно по вказаній місії громадські організації виконують певні завдання, які можна простежити через види діяльності котрі здійснює громадська організація [66, с. 36].

І, оскільки, першим завданням є залучення дитини до взаємодії із представниками організації очевидно стає, що для того, щоб допомогти підліткам, які не потрапили до закладів соціального захисту, потрібні такі види роботи, які б доповнювали ті, що нині застосовують у закладах соціального захисту.

Громадськими організаціями, переважно, використовуються такі види роботи, як: соціальна робота на вулиці (або аутрич), мобільні пункти допомоги, денні центри соціально-профілактичної роботи з дітьми вулиці [23, с. 64].

Ці види роботи перелічено в порядку підвищення порогу доступності – від найбільш низькопорогової соціальної роботи на вулиці (аутрич) до високопорогової програми проживання, такої як соціальна квартира. Поріг доступу — це кількість і рівень різного роду бар'єрів, які необхідно подолати клієнту задля отримання послуг, що пропонує організація. Висоту порогу доступності визначають кількістю та складністю вимог, яким має відповідати клієнт, щоб отримати доступ до певних послуг. Висота порогу доступності залежить не лише від положень та інших документів, які регламентують роботу певної структури, що надає підтримку, а й від реальної практики та сприйняття цього порогу дитиною [58, с. 76].

Почнемо розгляд видів робіт, які здійснюють громадські організації із першої сходинки пороговості.

Вулична соціальна робота, або аутрич (від англ. outreach — досягнення ззовні) — спосіб устанавлення і підтримки контакту між спеціалістами та

цільовою групою, потенційно зацікавленою в послугах, що надаються. Вуличну соціальну роботу проводять безпосередньо в місцях перебування цільової групи, і вона є активною формою соціальної роботи. Технологія вуличної соціальної роботи передбачає пошук спеціалістами своїх потенційних клієнтів, а також перенесення надання деяких послуг (консультування, інформування, профілактика, зниження ризикованої поведінки) з кабінетів «на вулицю», ближче до представників найуразливіших груп [1, с. 67].

Як уже було зазначено, вулична соціальна робота — це найбільш низькопороговий вид допомоги безпритульним і бездоглядним особам, у тому числі безпритульним та бездоглядним підліткам.

Якщо вести мову про вуличну роботу в контексті роботи з дітьми, насамперед — підліткового віку, то спеціалісти спочатку здійснюють знайомство з ними, залучають їх до спілкування, надають їм предмети першої необхідності, розпитують про життя, проблеми, розповсюджують спеціальну літературу, розповідають про те, куди можна звернутися по різні види допомоги. Вулична робота передбачає тривалий контакт із вуличними підлітками і тому велике значення має високий ступінь взаємної довіри спеціалістів і неповнолітніх [1, с. 69].

Часто ті, з ким спілкуються фахівці, вбачають у них друзів, до яких можна прийти по допомогу, на консультацію чи які дадуть відповідь на запитання, з яким не звернешся до сторонньої людини. Підлітки чекають на наступну зустріч, із задоволенням беруть спеціальну літературу, розповідають про себе. Фахівці під час розмови мають змогу одержати інформацію про проблеми, потреби та інтереси своїх підопічних — це потрібно їм для подальшої роботи, надання адекватної оперативної допомоги дітям [26, с.76].

Із всього зазначеного вище ми робимо висновок, що громадські організації, які використовують у своїй діяльності вуличну соціальну роботу ставлять перед собою такі завдання, як:

– встановлення контакту з «дітьми вулиці»;

– вибудови такої комунікації, яка в майбутньому дозволить дитині і представнику організації мати довірливі, дружні стосунки. Коли дитина буде бачити в спеціалісті того кому можна довіритися, спитати поради і попросити про допомогу;

– збирання інформації про дитину;

– допомога у реалізації потреб першої необхідності;

– просвітницька робота [8, с. 267].

Наступним пороговим видом діяльності, які можуть здійснювати громадські організації є мобільний пункт допомоги.

Мобільний пункт допомоги — це різновид вуличної соціальної роботи, коли в наявності у спеціалістів, які здійснюють вуличну соціальну роботу, є транспорт (автобус чи мікроавтобус), що дає змогу розширити спектр послуг. В автобусі можна, наприклад, проводити індивідуальне консультування, поглиблене опитування клієнтів. Крім того, мобільний пункт допомоги дає змогу доправляти клієнтів для отримання допомоги в різні організації (наприклад, лікувальні заклади, притулок для дітей), послугами яких за інших умов підлітки не користуються [72, с. 86].

Мобільні пункти допомоги не прив'язані до певної адреси, що спричиняє деякі труднощі — наприклад, підліткам необхідно запам'ятати та звикнути до графіка і маршруту руху мобільного пункту. Цей бар'єр можна подолати встановленням і дотриманням чіткого розкладу переміщень мобільного пункту містом. Разом із тим, мобільний пункт дає змогу охопити більшу територію, встановити контакт з більшою кількістю неповнолітніх та надавати їм допомогу, якість і ефективність якої значно вищі від тієї, котру можна отримати на вулиці [17, с.265].

Таким чином, використовуючи такий метод роботи, як мобільний пункт допомоги, громадські організації виконують такі завдання:

– охоплення більшої кількості дітей, яким потрібна допомога;

– розширення списку послуг, який може отримати дитина;

– направлення і супровід в інші служби, установи та організації для отримання допомоги;

– здійснення більш глибокого консультування [24, с. 146].

Денний центр соціально-профілактичної роботи — наступний рівень низькопорогової допомоги після вуличної аутрич-роботи.

Концепція низькопорогового денного центру допомоги еквівалентна західній концепції «дроп-ін»-центру. Підлітки в такий центр можуть прийти без попереднього запису, без жодних документів, з гарантіями стосовно дотримання анонімності та конфіденційності, якщо це не суперечить законодавству.

На відміну від соціальної роботи на вулиці, робота в денному центрі відбувається у приміщенні, отже, можлива в будь-яку пору року та за будь-якої погоди. У таких центрах підлітки мають можливість відпочити від свого повсякденного невпорядкованого життя, зігрітися в холодну пору року, задовольнити свої побутові потреби (душ, стрижка, прання одягу), чого вони не можуть собі дозволити в місцях свого звичного проживання. Це ті чинники, котрі приваблюють неповнолітніх у денні центри. У приміщенні простіше контролювати ситуацію, а наявність спеціального обладнання та кваліфікованого персоналу дає змогу створити атмосферу стабільності. Таке безпечне середовище дає можливість ближче познайомитися з дітьми, створює додаткові умови для ефективної допомоги. Основна мета денного ЦСПР — це надання первинної соціально-психологічної та першої долікарської допомоги безпритульним і бездоглядним. Діяльність Центру також скерована на надання допомоги сім'ям цих дітей у тих випадках, коли це можливо [16, с. 35].

ЦСПР також веде діяльність із профілактики безпритульності та бездоглядності, профілактики споживання ПАР, профілактики ІПСШ і ВІЛ-інфекції.

Прикладом низькопорогового виду роботи, який здійснює громадська організація можна назвати денний Центр соціально-профілактичної роботи з компонентом вуличної роботи, який створила в м. Генічеськ організація

«Захист та турбота» у 2012 р. У серпні 2017 р. Центр, який функціонував як проект громадської організації, передали в управління місцевому державному партнерові, і він став Відділом соціально-профілактичної роботи з дітьми Комунального закладу «Центр роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання» Генічеської міської ради.

Спираючись на вище сказане, ми можемо сказати, що громадські організації, які працюють через денні центри, реалізують такі завдання:

- санітарно-гігієнічна допомога (душ, стрижка, прання одягу);
- організація різних видів соціальної, медичної та психологічної допомоги і сприяння отриманню доступу до неї;
- допомога в подальшій реабілітації, адаптації та влаштуванні життя неповнолітніх дітей, відновлення сімейних зв'язків [9, с. 26].

2.3. Технології, які використовують для соціальної інтеграції «дітей вулиці»

У нових економічних і соціально-культурних умовах з усією відповідальністю ставить і вирішує питання щодо гарантій реалізації прав і можливостей усіх дітей, незалежно від стану чи походження, успішно соціалізуватися у різних соціальних інститутах. Тому в діяльності соціальних працівників не міг лишитися поза увагою такий актуальний і важливий напрям, як соціальна інтеграція «дітей вулиці».

Соціальна інтеграція передбачає залучення в усі сфери життєдіяльності «дітей вулиці» як повноправних членів суспільства. У результаті такої інтеграції «діти вулиці» стають частиною суспільства і приймаються цим суспільством. Ключовим показником міри інтегрованості є міра збалансованості відносин між суспільством та представниками дітьми [5, с 92].

Ця робота може здійснюватися соціальними службами, а також громадськими організаціями.

Підхід до вирішення життєвих проблем у молодих людей з числа «дітей вулиці» різний: одні обирають активну позицію і намагаються влаштуватися, інші ведуть пристосовницький спосіб життя, вказують на труднощі, але ніяких дій щодо їхнього вирішення не здійснюють. Серед проблем, з якими доводиться стикатися таким дітям є матеріальні труднощі, безробіття, низький рівень заробітної плати і головне — брак власного житла [11, с. 21].

Успішність соціальної інтеграції, вміння вирішувати проблеми, безумовно, позначаються на задоволеності життям. Для досить значної кількості молоді до вподоби теперішнє життя. У цю групу входять як ті, хто має певні досягнення — працює, самостійно справляється з життєвими проблемами, має чіткі життєві цілі; так і ті, хто живе сьогоднішнім днем, має низький соціальний статус, не працює, але не чинить жодних дій для вирішення своїх проблем. Значна частина молоді, які в минулому були членами угруповань «дітей вулиці», наголошувала на, що завдяки досвіду перебування на вулиці вони змогли стати такими, якими вони є сьогодні [19, с. 165].

Планування роботи щодо соціальної інтеграції «дітей вулиці» передбачає їх влаштування у спеціалізовані установи. Інтеграція здійснюється у соціумі, а відповідно розгортається у мережі соціальних взаємодій. Саме зміст соціальних взаємодій у певній соціальній системі можна покласти в основу визначення даного поняття [15, с. 43].

Враховуючи специфіку процесу соціальної інтеграції «дітей вулиці», визначають такі рівні соціальних взаємодій:

- чуттєво-емоційний;
- емоційно-соціальний;
- соціально-інституційний.

Зокрема, на чуттєво-емоційному рівні відбувається відновлення, розвиток чи встановлення прив'язаностей (емоційно теплих, близьких, люблячих, стійких та тривалих стосунків між людьми) дитини з батьком, матір'ю, близькими родичами.

На емоційно-соціальному рівні також має місце процес формування та розвитку прив'язаностей, проте помітно вирізняється соціальний компонент взаємодій між дитиною і соціальним працівником, що здійснює соціальний супровід дитини. Передумовами зазначеного певною мірою є збереження за дитиною статусу дитини вулиці, позбавленої батьківського піклування; отримання певних пілг, соціальних виплат та державних допомог тощо.

На соціально-інституційному рівні соціальні взаємодії набувають найвищого і найважливішого виду та змісту, а саме засвоєння і перетворення індивідом соціальних норм і культурних цінностей шляхом активного входження в соціальні інституції суспільства [19, с.98].

Як процес, інтеграція базується на певних принципах, серед яких:

- гуманізм (ставлення до дитини як найвищої цінності, безумовне прийняття, любов і повага до неї);
- індивідуальний підхід до дитини (виявлення проблем особистісного зростання і допомога у їх розв'язанні, врахування індивідуальних особливостей та розробка персонального плану інтеграції);
- пріоритетність інтересів дитини (надання переваги інтересам дитини у конфліктних та спірних випадках);
- комплексний підхід (різнобічна оцінка потреб дитини та середовища, у яке вона інтегрується);
- взаємодія, командний підхід до вирішення проблем дитини (налагодження співпраці та партнерства між різними державними і неурядовими організаціями в інтересах дитини) [50, с. 28];

Завданнями діяльності соціального працівника у соціальній інтеграції «дітей вулиці» є:

- формування навичок самостійного та відповідального ухвалення рішень;
- орієнтація на правильний вибір професії з урахуванням здібностей, інтересів дитини;
- усвідомлення дітьми юридичних норм щодо соціального захисту власних прав;

– вирішення питань спілкування, налагодження контактів з іншими людьми, виходу із конфліктних ситуацій;

– оволодіння навичками самообслуговування, побутового забезпечення життєдіяльності [57, с. 45].

Соціальна інтеграція є широким колом діяльності соціального працівника, та поєднує в собі такі види діяльності, як соціалізація, ресоціалізація та адаптація.

Соціалізація — процес соціокультурного становлення особистості, засвоєння індивідом зразків поведінки, психологічних механізмів, соціальних норм та цінностей, необхідних для успішного функціонування у суспільстві, до якого він належить [55].

Ресоціалізація — організований соціально-педагогічний процес щодо відновлення соціального статусу, втрачених чи несформованих соціальних навичок дезадаптованих дітей та підлітків; переключення їхніх соціальних установок на нові, позитивно орієнтовані [54].

Соціальна адаптація — це пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, рольова пластичність поведінки, інтеграція особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії [59].

Технології інтеграції неповнолітніх, які потрапили під негативний вплив вулиці, спрямовані на створення необхідних умов розкриття та реалізації здібностей дитини, соціальну адаптацію до існуючих умов життєдіяльності, гармонізацію її відносин із соціальним оточенням, надання екстреної психологічної допомоги [58, с. 76].

Серед технологій, котрі сприяють процесу соціальної інтеграції ми можемо виділити такі, як активна підтримка батьків, навчання навичок самообслуговування, стабілізація сімейних відносин, соціальна адаптація неповнолітніх з дезадаптивною поведінкою, соціальну реабілітацію

неповнолітніх, що допускають вживання наркотичних та психотропних речовин [64, с. 276].

Активна підтримка батьків, може реалізуватися через таку технологію, як «Групи батьківської взаємодопомоги».

Технологія «Групи батьківської взаємодопомоги» базується на організації в установах груп батьківської взаємодопомоги, які є формальними або неформальними об'єднаннями батьків, які мають спільну життєву проблему і бажають надавати один одному допомогу, емоційну підтримку, брати участь у процесі обміну актуальною інформацією за допомогою організації регулярних зустрічей рамках наступних напрямів діяльності:

- навчальний напрямок (семінари-практикуми з обміну досвідом, групові заняття з формування навичок та прийомів сімейного виховання);
- культурно-дозвільний напрямок (клубна діяльність, культурно-масові заходи) тощо;
- фізкультурно-оздоровчий напрямок та ін.

Мета даної технології полягає у наданні практичної допомоги у процесі побудови дитячо-батьківських взаємин за допомогою організації та функціонування групи батьківської взаємодопомоги.

Використання технології дозволить вирішити такі завдання, як :

- організація та підтримка групи батьківської взаємодопомоги;
- формування системи взаємної підтримки батьків, які у важких ситуаціях із дітьми (не сформованість батьківської компетентності);
- підвищення батьківської компетентності членів групи за допомогою залучення до інформаційно-просвітницької, навчальної, оздоровчої діяльності;
- обмін батьківським досвідом у питаннях побудови конструктивних дитячо-батьківських взаємин .

Для вирішення поставлених завдань, у рамках технології використовуються такі види діяльності, як зустрічі для надання взаємної батьківської допомоги, консультації, телефонний зв'язок між членами групи,

надання інформації, навчальні заняття (лекції, тренінги, групові заняття), дозвільні та оздоровчі заходи та ін.

Організації, які використовують у своїй роботі дану технологія надають такі послуги для її реалізації, як:

- соціально-психологічні послуги (психологічне консультування, проведення тренінгів, групових занять);
- соціально-педагогічні (проведення навчальних занять, культурно-дозвільних заходів);
- соціально-медичні (профілактичні бесіди);
- соціально-правові послуги (консультації у вирішенні соціально-правових питань) [57, с. 68].

Далі розглянемо таку технологію, як «Соціальна адаптація неповнолітніх з девіантною поведінкою».

Метою використання технології є зниження рівня правопорушень неповнолітніх за допомогою соціалізації та інтеграції дітей та підлітків до соціуму, відновлення втрачених та формування нових соціальних зв'язків, сприяння неповнолітнім у професійній орієнтації та здобутті освіти, працевлаштуванні.

Реалізація технології допоможе вирішити такі завдання, як:

- поліпшення психічного та фізичного стану неповнолітніх із девіантною поведінкою;
- формування у неповнолітніх із девіантною поведінкою навичок ефективного спілкування, критичного мислення;
- сприяння зниженню рівня агресивності, тривожності та інших форм прояву внутрішніх психологічних проблем;
- підвищення у неповнолітніх із девіантною поведінкою мотивацію до навчання, до занять спортом, здорового способу життя.

Організації котрі використовують дану технологію, надають такі послуги, як:

- соціально-психологічні послуги (діагностика, психологічні заняття особистісного зростання, індивідуальні психокорекційні заняття);
- соціально-педагогічні;
- соціально-медичні (лікувально-оздоровчі заходи, профілактичні бесіди);
- соціально-правові послуги (консультації у вирішенні соціально-правових питань) [51, с. 67].

Технологія «Соціальна реабілітація неповнолітніх, що допускають вживання наркотичних та психотропних речовин» має на меті повернення неповнолітнього до життя в суспільстві на основі відновлення фізичного та психічного здоров'я, відмови від психоактивних речовин, відновлення (або формування) його нормативного особистісного та соціального статусу [7, с. 91].

Завдання даної технології:

- сформуванню у неповнолітніх усвідомлену мотивацію (установку) на включення до реабілітаційного процесу, наступне тривала участь у ньому та остаточна відмова від вживання наркотичних та психотропних речовин;
- створити для неповнолітніх, які допускають вживання наркотичних та психотропних речовин, реабілітаційне середовище, що сприяє відновленню та формуванню у реабілітованих соціально-прийнятних особистісних та поведінкових навичок (якостей), що забезпечать їх подальшу соціальну інтеграцію;
- залучити неповнолітніх, які допускають вживання наркотичних та психотропних речовин, до виховної та освітньої (навчальної) діяльності, що здійснюється на всіх етапах реабілітації з урахуванням їх вікових особливостей;
- сприяти відновленню сімейних відносин, корекції взаємовідносин та комунікативних зв'язків із значущими іншими особами та з найближчим соціальним оточенням;

– сформувати реальні життєві перспективи на основі продовження освіти, розвитку трудових навичок, забезпечення соціальної підтримки та правового захисту неповнолітнього.

Технологія реалізується у три етапи, кожен з яких має власні завдання.

На першому (адаптивному) етапі технології реалізуються такі завдання:

– проведення діагностики неповнолітніх, з метою оцінки їхнього реабілітаційного потенціалу (обстеження, тестування, консультування неповнолітні);

– орієнтація та адаптація неповнолітніх організації, яка використовує технологію; засвоєння правил життєдіяльності організації ;

– залучення неповнолітніх до реабілітаційної активності (самообслуговування, групові та колективні процедури та ритуали та ін.), у систему оздоровчих заходів;

– формування мотивації на активне включення до реабілітаційний процес.

На другому (основному) етапі реалізуються такі завдання, як:

– максимальна інтеграція неповнолітніх у режим життєдіяльності та структуру установи, засвоєння та інтеріоризація («присвоєння», особисте прийняття) прийнятих в установі норм та правил поведінки;

– інтеріоризація програмних установок, що використовуються психотерапевтичних технологій, забезпечення активного модусу поведінки реабілітованих у груповій психокорекційній роботі та повсякденній життєдіяльності (навчання, трудова зайнятість, дозвілля);

– виявлення та закріплення навичок поступової ресоціалізації.

На завершальному етапі реалізуються такі завдання, як

– закріплення ефектів застосування психо- та соціотерапевтичних методик та технологій, навичок їх використання у проблемних ситуаціях;

– підготовка неповнолітніх до завершення процесу реабілітації, самостійного виходу у відкрите соціальне середовище;

– закріплення навичок самостійного прийняття рішень;

– стабілізація на задовільному рівні основних характеристик особистісного, поведінкового статусу, системи відносин неповнолітніх, формування готовності до ведення здорового способу життя [2, с.79-80].

Технології, які використовують для соціальної інтеграції «дітей вулиці» можуть відрізнятися в залежності від теперішнього стану дитини, бажаного результату та, навіть, країни. Тому важливо уявляти собі, які технології соціальної роботи з «дітьми вулиці» використовують зарубіжні фахівці.

2.4. Порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду соціальної роботи з «дітьми вулиці»

З метою успішного здійснення соціальної роботи з «дітьми вулиці» в Україні величезне значення має вивчення, осмислення і адаптація досвіду, нагромадженого зарубіжними країнами, особливо країнами Західної Європи, США.

Науковий та практичний інтерес до соціальної роботи з підлітками в зарубіжних країнах обумовлений тим, що досвід, накопичений у сфері соціальної роботи з підлітками в зарубіжних країнах, є змістовним та різнобічним і заслуговує на вивчення та аналіз; технології соціальної роботи ні в Україні, ні в інших країнах не є суто унікальними, вони постійно взаємозбагачуються під час систематичного обміну досвідом між соціальними працівниками країн Європи, США, СНД [77, с. 143].

Не дивлячись на це, варто сказати, що впровадження якої б не було технології соціальної роботи запозиченої із зарубіжного досвіду, як талону не можливе. Задля цього, необхідно підійти до цього питання критично. Адже, вивчення та впровадження зарубіжного досвіду необхідне для вироблення власних підходів до вирішення соціальних проблем з урахуванням історичних, економічних та культурних особливостей та можливостей нашої країни.

Перш ніж перейти до питання досвіду зарубіжної соціальної роботи з «дітьми вулиці» треба визначити кого саме за кордоном відносять до представників цієї групи.

Так, в країнах Європи дитяча безпритульність розуміється по різному. Зокрема, це поняття включає в себе не лише дітей, що не мають постійного житла.

Так, в Бельгії розрізняють три групи «дітей вулиці»:

- «діти вулиць» протягом більшої частини дня, які жебракують, працюють на вулиці, прогулюють школу;
- діти, які втекли з дому;
- псевдопостійні «діти вулиці», що живуть вдома, але вулиця є середовищем їх постійного місцеперебування [76, с. 106].

Тих дітей, котрі більшу частину свого часу проводять на вулиці та в тимчасових приміщеннях, не мають контакту з батьками у Швеції називають «покинутими» [68, с. 58].

«Неповнолітні групи ризику», саме такий термін використовують в Італії до дитячої безпритульності [40, с. 36]

У Великобританії здійснення розподілу «дітей вулиці» відбувається за віковою характеристикою:

- «юні втікачі» — діти до 18 років, які пішли з дому чи виховної установи;
- «молоді бездомні» — особи, котрі не мають постійного місця проживання і роботи;
- «ті, що сплять на вулиці» — вважаються ті підлітки та молодь, що не маючи власного постійного житла ночують під мостами та в місцях різних вуличних будівель [30, с. 83].

В Греції, Туреччині, Угорщині, Хорватії «дітьми вулиці» називають переважно циганчат та дітей біженців [58, с. 77].

Все це призводить до того, що нам треба розуміти що в кожній країні є своя специфіка трактовки поняття і причин виникнення цього явища. І

соціальна робота в кожній країні буде направлена, в тому числі, й на невілювання наслідків причин через які діти опинилися у категорії вуличних.

Наприклад, в Ірландії дослідження «вуличних дітей» показало, що більшість опитаних приїхала з бідних районів та переносить труднощі пов'язані з бідністю і побутовою нестабільністю. Виходячи з цього ми говоримо, що основні завданнями соціальної роботи в Ірландії можуть бути пов'язані із вирішенням житлових питань дітей, їх інтеграції у новому соціальному просторі [75, с. 47].

У Чехії існує безліч факторів, що призводять до дитячої безпритульності. Одна з них пов'язана з сімейним середовищем: багато бездомних дітей насправді походять з бездомних або дуже бідних сімей. Наприклад, діти матерів, які вже перебувають у закладах, все частіше шукають притулку. Значить соціальна робота у Чехії буде орієнтована на покращення соціального середовища «дітей вулиці» [68, с. 89].

У зарубіжних країнах (США, Німеччина, Англія) існує розмежування відповідальності щодо захисту прав дитини. Якщо визнається, що вона потребує державного захисту, то укладається тристороння угода між кровними батьками, службою, яку органи опіки та піклування наділили необхідними повноваженнями і конкретним громадянином (соціальним працівником, патронатних вихователем), який працює в цій службі і виконує певні функції. Такий службовець може або приходити в неблагополучну сім'ю і допомагати їй вирішувати проблему, або взяти на якийсь час дитини до себе і доглядати за нею, поки в його родині не покращиться обстановка [40, с. 22].

США в соціальній роботі з дітьми має цікавий досвід. Перед установами загального типу, до яких належать дитячі сади (денні і цілодобові), група продовженого дня в школі, дитячі будинки, центри, створені в рамках певних програм, федеральне законодавство США ставить завдання забезпечити: повноцінне навчання дітей відповідне їхньому віку, інтересам і здібностям; повноцінне харчування і догляд; медичні послуги; можливості для соціального і економічного розвитку; сприяння розвитку батьків; соціальні послуги

необхідні дітям та їх сім'ям. Все це можна розглядати, як профілактику появи «дітей вулиці».

У разі, якщо дана мета не була досягнута і дитина опинилася у групі ризику потрапляння до зазначеної категорії, свою діяльність починають здійснювати спеціалізовані установи покликані не допустити погіршення ситуації.

Спеціальні установи соціальної допомоги дітям надають такі послуги: організація спеціальних груп професійного навчання для батьків, забезпечення допомоги з працевлаштування, забезпечення нагляду за дітьми працюють в денний або вечірній час батьків, створення при міських центрів здоров'я служб для незаміжніх матерів, створення і підтримка служб захисту дітей, які зазнали насильства, робота з прийомними сім'ями, спостереження за адаптацією дитини в новій сім'ї, розвиток соціальних служб допомоги дітям в отриманні освіти і так далі. В екстремальних ситуаціях служби беруть на себе турботу про дітей незалежно від рівня доходу сім'ї [67, с. 36].

У разі, якщо дитина все ж таки обрали піти з родини на вулицю в США здійснюють таку діяльність, як: функціонування притулків і гуртожитків, проведення індивідуальних та групових консультацій, бесід з батьками, з метою повернення дитини в сім'ю, надання допомога сім'ям, які знову об'єдналися з дітьми[58, с. 66].

У випадку, коли дитина перебуваючи під впливом такого небезпечного середовища, як вулиця потрапила до рядів правопорушників соціальна робота будується на основі цілого ряду програм шкіл. Останні підрозділяються на дві групи: програми для нормальних шкіл і спеціальних шкіл, розрахованих на важких і засуджених підлітків.

Особливою турботою співробітників служби соціального забезпечення є виявлення дітей, які зазнали жорстокого поводження, які страждають від несприятливих факторів сім'ї. У своїй концепції співробітники дитячих центрів захисту виходять з необхідності знати причини виникнення насильства, зрозуміти всю сукупність проблем насильства, що вимагає розгляду насильства

над дітьми не тільки як явище вираження сімейних конфліктів, а й суспільних передумов, так як розлад у родині розглядається соціальними службами в контексті суспільних умов його подолання [73, с. 96].

Переднім краєм загальної соціальної роботи з неповнолітніми в західних країнах виступають бюро соціальних послуг. Вони виконують роль центрів, які координують діяльність, спрямовану на недопущення залучення підлітків в орбіту діяльності судів у справах неповнолітніх. Бюро виступає в ролі посередника і контролює діяльність сервісних організацій з тим, щоб вона відповідала потребам неповнолітнього [64, с. 58].

За кордоном практично в кожній школі є шкільний соціальний працівник. Обов'язком соціальних працівників є допомога батькам і дітям, вони з'ясовують причини невідвідування дітьми навчальних занять, так як часта відсутність на уроках може свідчити про те, що дитина стикається з будь-якими проблемами будинку. Після з'ясування цих обставин соціальний працівник надає допомогу дитині і його батькам [40, с.60].

Охорона сім'ї і дитинства в країнах Західної Європи здійснюється на двох рівнях. Один з них — територіальний — належить органам місцевого самоврядування, інший — інтернатівський — обласній владі. Як життя дитини може змінюватися, якщо в рідній сім'ї виникають проблеми?

У соціальних працівників територіального рівня є такі можливості: через школу, де вчиться дитина, він отримує інформацію про дитину і починає звертатися в усі установи до різних спеціалістів. Якщо ж в школі немає соціального працівника або ж він не є професіоналом, він звертається до місцевої влади, посилає дитину в «Місцеву консультаційну установу», де працюють кваліфіковані фахівці. Крім того, місцева сімейна служба надає матеріальну допомогу неблагополучним сім'ям. Якщо в родині сталося розлучення, чоловік пішов з сім'ї, самотня жінка залишилася вагітною, місцеві органи самоврядування приймають рішення про направлення дитини до державної установи і оформляють опікунокство «Інституту охорони дитинства і юнацтва» [38, с. 17].

В Австрії діти, які зазнали небезпеки через насильство в сім'ї, замість того, щоб йти на вулицю, можуть бути прийняті в групу проживання при регіональному кризовому центрі.

Прийняті в центр діти продовжують відвідувати свою звичайну школу і підтримують стосунки зі своїми друзями та батьками, з якими одночасно ведеться робота. Завдання кризового центру полягає в тому, щоб розробити в кризовій ситуації спільно з дітьми та батьками нові шляхи вирішення конфліктів на тривалий час [68, с. 96].

У багатьох західних країнах існують служби телефонів довіри для юних втікачів, які надають безкоштовні послуги. Фахівці служби проводять профілактичні консультації з підлітками, котрі збираються втекти з дому, надають інформацію про розташованих в районі проживання підлітка установ з надання невідкладної соціальної допомоги, виступають посередниками при встановленні контактів між підлітками і сім'єю [72, с. 59].

Важливим елементом загальної стратегії турботи про неповнолітніх є забезпечення належного місця проживання, здатного замінити сім'ю. З цією метою в системі дитячих установ створена широка мережа притулків для дітей-сиріт і покинутих дітей, в яких вихователями є соціальні працівники. Ці установи функціонують на стаціонарній основі і виконують функції реабілітаційних центрів.

Кожен центр розрахований на 8-10 дітей. У США таких центрів налічується понад 200. При вирішенні проблем підлітка фахівці притулку прагнуть побачити в ньому повноправного партнера [32, с. 45].

У Німеччині широко розповсюджені лікувально-профілактичні денні установи для дітей. Це наполовину стаціонарні організації, в яких діти перебувають з 8 до 17 годин.

Дані установи відрізняються від притулків цільовими групами і спеціальним лікувально-профілактичним і терапевтичним обслуговуванням. Вони дозволяють не тільки ліквідувати дефіцит у розвитку дитини і зменшити число порушень в його поведінці, а й зробити благотворний вплив на

атмосферу в сім'ї за допомогою надання порад батькам, сімейної терапії і, якщо необхідно, втручанням в кризу [68, с. 48].

Також для дітей, які можуть потрапити до категорії вуличних у Німеччині застосовують нетрадиційні форми навчання.

Прикладом може виступати розроблений в 90-роках в Німеччині проект «Місто як школа», який став прикладом застосування концепції «навчання на практиці», започаткованої у 70- роки минулого століття в США, коли в Нью-Йорку зростала кількість старших підлітків, які залишали школу за рік-два до її закінчення і силу емоційних та інших причин не бажали повертатись до навчання знову. Тому гостро постала проблема в наданні допомоги підліткам у тому, щоб відчувати свою значимість, зрозуміти важливість отримання освіти.

Підліткам з метою формування мотивації до навчання, яка в звичайній школі у них була відсутня, пропонувалися різні види діяльності, які б їм сподобалися, і в яких вони змогли б себе проявити. Основна ідея цієї моделі полягає в заміні абстрактного навчання в класних кімнатах школи на практичний досвід учнів у реальних умовах. Учні відправлялись зі школи на вулицю, у місто, щоб взяти безпосередню участь у суспільному житті, інтегруватися у роботу різних міських організацій з метою накопичення досвіду, який вони потім аналізували в школі. У такій школі підлітки проявляли активність у обраних ними самими сферах діяльності, як правило, у ситуаціях професійного життя, і створювали у співпраці з педагогами та практиками індивідуальну програму навчання, переробляючи і узагальнюючи отримані на практиці знання [70, с. 73].

Нетрадиційна форма навчання в німецькому проекті «Місто як школа» призначена насамперед для підлітків і молоді, які були з різних причин відмежовані від традиційної школи, втратили будь-яку мотивацію до навчання і не мали можливості продовжувати освіту або працювати. Таким чином, спочатку відбувається індивідуальний і добровільний вибір діяльності, яка потім супроводжується обговоренням нового досвіду. І вже з цього народжуються завдання для вивчення конкретних предметів, підкріплюються

виниклим у підлітків бажанням і розумінням, навіщо їм це потрібно. Адже головна проблема підліткової неуспішності не в нестачі здібностей, а в слабкій мотивації. У такій системі значно змінюється роль учителя. З «урокодавця», він перетворюється на людину, яка підтримує і супроводжує іншого в самостійних пошуках. Встановлюючи межі домовленостей, він допомагає учневі у виборі свого шляху, в доведенні розпочатої справи до кінця, в осмисленні підсумків практичної діяльності.

Акцент робиться на індивідуалізовані навчальні програми в умовах значно розширеного вибору змісту освіти. Обов'язкових навчальних планів і програм для всіх немає, велика увага приділяється методу проектного навчання у групах, вирішенню соціально-педагогічних проблем.

Оволодіння знаннями відбувається через практичну участь, самостійну трудову діяльність у різних громадських організаціях і соціальних інститутах міста. Практика на одному підприємстві або в одній організації триває кілька тижнів. Після цього учні міняють підприємство. У школі можлива робота учнів і над спільними проектами, організацією подорожей або інших заходів.

Учням надається можливість в додаткових курсових групах надолужувати пропущене або забуте з шкільних предметів, а також працювати в різних шкільних майстернях, брати участь у театральних виставах. У концепції «Місто як школа» відводиться значна увага діяльності соціальних працівників. Вони повинні допомагати організації соціальної групової роботи, проектної роботи, у встановленні зв'язку з іншими інститутами, а також з батьками.

Проект «Місто як школа» став прототипом «Шкіл нового типу» для важковиховуваних і педагогічно запущених дітей, тим самим відповідаючи на зростаючу в європейському співтоваристві потребу — підвищення освіченості та профілактику негативних проявів у середовищі дітей [40, с. 58]

Для роботи з неповнолітніми, які покинули школу і мають мінімальну соціальну підтримку, в країнах заходу існують центри соціальної допомоги молоді. Робота центрів спрямована на надання підліткам можливості придбання

позитивного досвіду, поліпшення їх уявлення про себе, і розвитку у них соціальних навичок. Під час реалізації програми денної допомоги навчання тимчасово відсувається на другий план, і акцент робиться на надання саме соціальної допомоги [33, с. 86].

Важливим елементом відволікання підлітка від правопорушення є профілактична діяльність. Так, наприклад, в Америці існують з цією метою установи «Міст через каламутний потік».

Соціальні працівники роз'їжджають на спеціальних автобусах в місця скупчення дітей. Встановлюючи там автобуси на тривалий термін, вони забезпечують їх вітамінами, соками та ін. І якщо хтось із неповнолітніх хоче змінити своє життя, соціальні працівники готові їм допомогти [57, с. 83].

У Нідерландах з профілактичною метою створюються кафе для молоді, клуби за інтересами. У житлових будинках соціальні працівники влаштовують своєрідні поверхи відпочинку, де є все необхідне для простих занять спортом, музичні установки, відеотехніка.

Крім того, в Нідерландах реалізується ряд проектів, які мають більш превентивний характер. Серед них можна назвати такі, як: проект Halt – передбачає роботу з підлітками, які допустили мілкі крадіжки або акти вандалізму, проект Thuislozen Team — роботу з підлітками, які бродяжать, проект Family Fest (FF) передбачає роботу з неблагонадійними сім'ями, відносно яких порушено питання про позбавлення батьківських прав, проект Home Video Training (HVT) спрямований на покращення взаємостосунків у сім'ї у питаннях виховання дітей, проект Nieuwe Perspectieven (NP) зорієнтований на роботу з підлітками, яких засуджено умовно. Найбільш цікавим є проект Stichting psychologish pedagogisch instituut (PPI), який передбачає роботу з учнями, які кинули або збираються кинути школу. В рамках даного проекту:

– надається допомога підліткам, які навчаються у звичайній школі, але втратили з нею зв'язки;

– підліткам які навчаються в школі і мають ознаки дезадаптації (відставання в навчанні, високий рівень конфліктності);

– організовуються спеціальної школи для підлітків, які в силу різних причин не можуть повернутися до навчання в звичайній школі [68, с. 73].

Слід зазначити, що в Нідерландах з проблемними підлітками працюють соціальні працівники за місцем проживання дитини, за місцем навчання, в лікувальних установах, а також вагому допомогу надають різноманітні громадські організації [40, с. 35].

Розглянувши зарубіжний досвід соціальної роботи з вуличним дітьми ми можемо сказати, що в Україні є як схожі підходи до роботи з ними так і відмінні.

Так в Україні, на відмінну від США, дитячі садки, школи, групи продовженого дня, не мають тих обов'язків, які федеральне законодавство США ставить перед своїми установами загального типу. Особливо у питанні роботи з батьками.

Також, в наших школах наявність соціального працівника є швидше виключенням, ніж правилом. Що, в більшості, випадків виключає можливість отримання соціальних послуг в освітніх установах. Це ж стосується і нетрадиційних форм навчання, котрі використовують в Німеччині.

В Україні не має Бюро, яке виступає в ролі посередника і контролює діяльність сервісних організацій. І, взагалі розподіл на територіальний та інтернатівський рівні надання соціальних послуг, в такому вигляді, як в західних країнах відсутній.

Серед технології, які використовують і в зарубіжних країнах, і в Україні можна назвати телефон довіри, центри денного перебування, проект «Міст через каламутний потік», котрий можна вважати аналогом мобільного пункту допомоги.

Отже, цьому розділі ми розкрили «дітей вулиці» як об'єкт соціальної роботи, охарактеризували стадії та етапи роботи з цією категорією, назвали

основні причини потрапляння дитини на вулицю а також класифікували їх на групи за критеріями проживання та сім'ї.

Розглянули типологію і функції, які мають громадські організації. Прийшли до висновку, що основна місія громадських організації у сфері соціальної роботи з «дітьми вулиці» полягає у подоланні такого соціального феномену як «діти вулиці». Подивилися, які завдання треба реалізувати організації задля досягнення цієї місії, в залежності від того, який вид діяльності вона проводить.

Визначилися, що соціальна інтеграція передбачає залучення «дітей вулиці» в суспільство як його повноправних членів, визначили рівні соціальної взаємодії на яких проходить соціальна інтеграція, а також окреслили її принципи та завдання соціального працівника у інтеграції «дітей вулиці».

Розглянули та охарактеризували такі технології, які використовуються для соціальної інтеграції «дітей вулиці», активна підтримка батьків, навчання навичок самообслуговування, стабілізація сімейних відносин, соціальна адаптація неповнолітніх з дезадаптивною поведінкою, соціальну реабілітацію неповнолітніх, що допускають вживання наркотичних та психотропних речовин.

Визначили, що аналіз зарубіжного досвіду соціальної роботи з «дітьми вулиці» є корисним для впровадження на Україні ефективних технологій соціальної роботи. Проте, впроваджуючи нову технологію, запозичену із іншої країни, нам треба враховувати, що в силу відмінності ряду економічних, політичних, соціальних факторів вона може бути менш ефективною в нас.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ «ДІТЕЙ ВУЛИЦІ»

3.1. Результат дослідження ефективності діяльності громадських організацій міста Генічеськ з соціальної інтеграції дітей вулиці

Під час дослідження ефективності діяльності громадських організацій міста Генічеськ Херсонської області нами було проаналізовано роботу таких громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці», як «Захист та турбота» та «Велика родина».

Обидві організації є добровільними об'єднаннями громадян, створеним на основі єдності їх інтересів. Громадські організації «Захист та турбота» та «Велика родина» є неприбутковими організаціями, створеними не для здійснення підприємницької діяльності.

Членами організацій можуть виступати особи, які стабільно проживають у нашій країні, іноземні особи та ті, що не мають певного громадянства, які на даний час перебувають в країні згідно умов чинного законодавства, мають вік не менше чотирнадцяти років та виявляють готовність активно діяти у напрямку виконанню завдань організацій, передбачених їх статутом. Прийом нових членів організацій здійснюється за рішенням її правління. Вступ до членів організацій носить добровільний характер. Прийняття в члени організацій проводиться на підставі заяви особи, що її подала.

Організації свою діяльність ґрунтують на положеннях діючого законодавства України та документах діяльності самої організації. Головними документами, що застосовуються при цьому, є податкове законодавство нашої держави, Закон України «Про громадські об'єднання» [44], Статути громадських організацій, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [45] та інші.

Громадська організація «Захист та турбота» заснована 23.04.2009 Большаковим Володимиром Миколайовичем та працює під керівництвом Бекірова Едема Айдеровича. Крім керівника організації її штат складається працівників, а саме: бухгалтер, юрист, психолог, спеціаліст по зв'язкам з громадськістю і ще двох працівники.

Громадська організація «Захист та турбота» починаючи із 2012 року реалізує такий проект, як «Футбол і вулиці». Основною ціллю проекту є здійснення соціальної реабілітації дітей та підлітків через залучення їх до занять футболу.

Громадська організація розглядає вуличний футбол, як такий, в якому не грає особливої ролі статеві чинники, а, отже, не має місця дискримінації. Гра у футбол дозволяє розвинути командний дух, повагу та довіру один до одного, прагнення до перемоги, віру в себе, а також покращує силу волі. Хлопцям і дівчатам, які грають та тренуються у команді «Чайки» залучення до занять футболом допомогло адаптуватися в суспільстві, покращити здоров'я, і головне, подарувало відчуття власної перемоги. Працівники організації вважають, що це є важливим для «вуличних дітей», адже це ті спогади, які залишаться в пам'яті на все життя, та будуть підтримувати їх коли буде важко або страшно. Адже ці спогади будуть нагадувати їм, що вони переступаючи себе та долаючи перешкоди йшли до перемоги.

Гра у футбол, першу чергу, в даному випадку це спілкування, дружба, допомога та взаєморозуміння. Це те, що вчить бути відкритими, щирими та чесними людьми.

За період реалізації проекту 6 його учасників потрапили у коло зору представників місцевих та обласних футбольних команд та в подальшому зв'язали своє життя із футболом.

Також на базі організацій працює центр «Двері турботи». Його цільова групою є діти та підлітки, що мали досвід вуличного життя, в зв'язку з чим втратили соціальні зв'язки та навички, але ті, що мають високу мотивацію до соціальної інтеграції, навчанню, поверненню до родини, школи.

В Центрі проводять розвиваючі та навчальні ігри, які добре сприймаються вихованцями молодшого та середнього віку центру (див. Додаток А).

Як бачимо з Додатку А, більша частина дітей успішно засвоюють ті знання та навички, які працівники центру дають їм в ігровій формі.

Також в Центрі проводять заняття з арт-терапії, яку в цілому світі вважають однією з найефективніших соціальних методик інтеграції. Ці заняття зачіпають більшу вікову категорію, що дозволяє збільшити число вдало інтегрованих дітей (див. Табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Кількість дітей, залучених до занять з арт-терапії за 2009-2021 рр.

Рік	Назва діяльності	Вікова категорія	Кількість учасників	Кількість позитивно сприйнявших
1	2	3	4	5
2009	Арт-терапія	13-16	10	9
2010	Арт-терапія	11-17	15	13
2011	Арт-терапія	10-16	14	14
2012	Арт-терапія	8-17	20	18
2013	Арт-терапія	7-16	21	18
2014	Арт-терапія	11-17	18	17
2015	Арт-терапія	11-17	20	20
2016	Арт-терапія	9-16	19	15
2017	Арт-терапія	9-17	20	17
2018	Арт-терапія	10-16	16	15
2019	Арт-терапія	9-16	20	16
2020	Арт-терапія	11-16	17	17
2021	Арт-терапія	10-17	16	15

Як бачимо з Таблиці 3.1, арт-терапія добре сприймається вихованцями Центру. Максимальна кількість дітей з якими застосування даної технології було не ефективним становить, в одному випадку, чотири із дев'ятнадцяти, і в іншому чотири із двадцяти одного. Це показує, що застосування арт-терапії є досить ефективним засобом у роботі Центру для соціальної інтеграції «дітей вулиці».

Крім того, вихованців навчають корисним в житті навичкам.

Дівчата в центрі успішно освоюють навички шиття та рукоділля (див. Додаток Б).

Як можемо побачити із Додатку Б, майже всі дівчата, які навчалися навичкам шиття та рукоділля, в подальшому зможуть їх використовувати в своєму житті.

Хлопцям працівники Центру допомагають освоїти навички ремонтних робіт (див. Додаток В).

Як ми можемо бачити із Додатку В, навчання хлопців будівельним навичкам також проходять успішно.

Взагалі навчання корисним навичкам є корисним для «дітей вулиці» тим, що допомагає вирішити одну із проблем «вуличних дітей», а саме отримання доходу в безпечний та законний спосіб.

Для вихованців Центру проводять додаткові заняття з гуманітарних та точних наук, з інформатики, є також гуртки та секції. Також, діти мають можливість отримати необхідну їм психологічну допомогу. Психолог Центру проводить з дітьми індивідуальні та групові бесіди, під час яких з ними обговорюють важливі для дітей проблеми: страх перед труднощами, складності в спілкуванні з ровесниками та дорослими людьми, відносини дітей та батьків, братів та сестер, а також, формуванню активної життєвої позиції (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Результати надання психологічної допомоги за 2009-2021 рр.

Рік	Загальна кількість дітей	Кількість дітей, які звернулися за психологічною допомогою	Вікова категорія	Кількість дітей, які вирішили проблеми з якими звернулися
1	2	3	4	5
2009	10	6	13-16	5
2010	15	11	11-17	9
2011	14	13	10-16	11
2012	20	18	8-17	18
2013	21	17	7-16	15
2014	18	16	11-17	15

Продовження Таблиці 3.2

1	2	3	4	5
2015	20	17	11-17	17
2016	19	18	9-16	16
2017	20	20	9-17	19
2018	16	11	10-16	11
2019	20	20	9-16	17
2020	17	17	11-16	16
2021	16	13	10-17	10

Таблиця 3.2 показує нам, що психологу центру вдалося залучити до вирішення психологічних проблем більшу кількість дітей. В ході роботи з психологом центру переважна більшість дітей, які звернулися за допомогою вирішила свої проблеми, що говорить про ефективність психологічної допомоги з «дітьми вулиці».

Розглянувши всі результати ефективності застосування відповідних технологій роботи з «дітьми вулиці», які використовую громадська організація «Захист та турбота» ми можемо визначити загальну ефективність діяльності громадської організації з соціальної інтеграції «дітей вулиці» (див. рис. 3.1.)

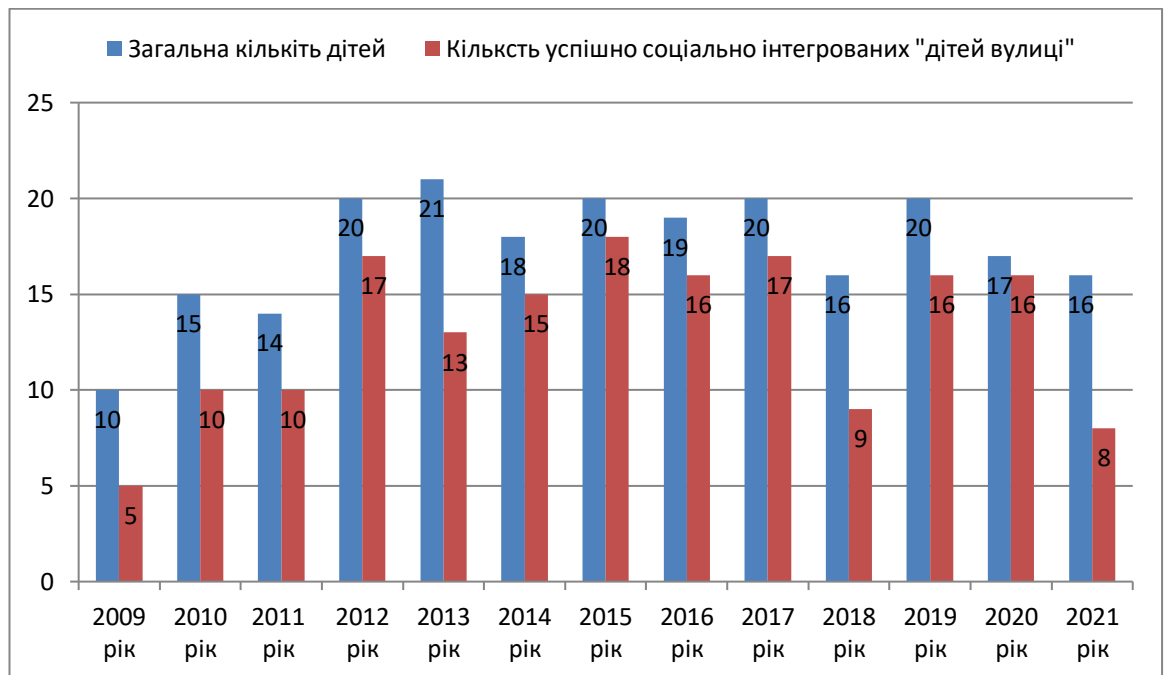

Рис. 3.1. Ефективність соціалізації «дітей вулиці» громадською організацією «Захист та турбота»

Як ми можемо побачити із рис. 3.1., в цілому громадська організація успішно здійснює соціальну інтеграцію дітей із такої важкої категорії, як «вуличні діти». Спираючись на той факт, що означений вид діяльності не є головним в організації, ми визначаємо діяльність громадської організації «Захист та турбота» у соціальній інтеграції дітей вулиці ефективним.

Громадська організація «Велика родина» утворена 16.05.2018 Токаревою Інною Віталіївною та працює під її керівництвом. Соціальну інтеграцію дітей яких можна віднести до категорії вуличних вважає основною ціллю своєї діяльності.

Громадська організація «Велика родина» для досягнення цілі реалізує у своїй діяльності інтегрований курс «Моє самовизначення».

Самовизначення виступає у вигляді активного визначення людиною своєї позиції стосовно систем соціальних, моральних, комунікативних, професійних цінностей прийнятих в суспільстві. Це дає їй можливість виявляти та утверджувати себе в різних життєвих ситуаціях. Виходячи з цього метою курсу «Моє самовизначення» є формування в залучених до курсу дітей життєвих навичок соціальної компетентності, який є базисом для адаптивної поведінки, що дозволяє адекватно виконувати норми і правила, прийняті у суспільстві, ефективно вирішувати проблеми повсякденного життя.

В курсі робиться акцент на формування таких життєвих навичок, як комунікація (спілкування), ухвалення рішень, критичне і творче мислення, управління емоціями, стресами та конфліктними ситуаціями, розпізнавання та формування цінностей.

Зміст курсу складається із чотирьох базових компонентів розвитку і становлення особистості:

- ставлення до себе (особистісне самовизначення);
- ставлення до інших (самовизначення у сфері комунікації);
- ставлення до діяльності (поведінкове та професійне самовизначення);
- ставлення до навколишнього світу (суспільне самовизначення).

Ці компоненти стали наскрізними тематичними блоками курсу наповнення яких, враховуючи принцип послідовності, для кожного зумовлюються рівнем розвитку та соціальним досвідом.

Кожний тематичний блок курсу дає змогу забезпечити реалізацію конкретних завдань соціальної інтеграції та життєвого самовизначення «дітей вулиці».

Зокрема головними завданнями тематичного блоку «Ставлення до себе» є визначення особистістю власних внутрішніх та зовнішніх якостей, особистісних характеристик, особливостей емоційного світу, самооцінка та самоаналіз потреб, сильних і слабких якостей, поведінки та визначення власної позиції в системі життєвих цінностей.

Провідними завданнями тематичного блоку «Ставлення до інших» є формування у дітей навичок спілкування, толерантного ставлення та ефективної взаємодії з ровесниками і дорослими без упереджень, стереотипів та конфліктів.

Завдання тематичного блоку «Ставлення до діяльності» передбачають формування у дітей навичок самоорганізації в навчальній діяльності, відпочинку, підготовку особистості до свідомого професійного вибору. Основними завданнями тематичного блоку «Ставлення до навколишнього світу» є усвідомлення особистістю багатогранності світу, визначення себе як його частини, громадянина суспільства та члена міжнародної спільноти.

В цілому цей курс дозволяє значній кількості дітей успішно засвоїти необхідні для вдалого проживання в соціумі навички (див. Додаток Д, табл. 4).

Як ми можемо бачити з «Додатку Д» більшість дітей успішно засвоюють ті знання, котрі допоможуть їм адаптуватися у соціумі.

Ті діти, котрі не пройшли блок курсу мають можливість пройти його, ще раз. Спеціаліст котрий наглядає за дитиною спонукає та надає усю необхідну підтримку для засвоєння нею знань та навичок з освоєнням яких у дитини виникли труднощі. Також, незважаючи на те, що у курсі «Мое самовизначення» передбачена певна частина часу роботи з психологом, дітей

заохочують до обговорення з означеним спеціалістом проблем котрі не входять до курсу, але мають важливе значення для дитини (див. Табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Кількість дітей, котрі скористалися послугами психолога за 2018-2019 рр.

Рік	Кількість дітей, які звернулися за послугою	Вікова група	Кількість дітей, які вирішили проблеми з якими звернулися
1	2	3	4
2018	5	12-15	5
2019	9	10-14	8
2020	13	13-16	10
2021	10	12-17	9

Як ми бачимо із таблиці 3.3, психологічна допомога є досить затребуваною серед дітей та ефективно допомагає в вирішенні їх проблем.

Розглянувши форми роботи, які здійснює громадська організація «Велика родина», ми можемо оцінити її ефективність із соціальної інтеграції «дітей вулиці» (див. рис. 3.2).

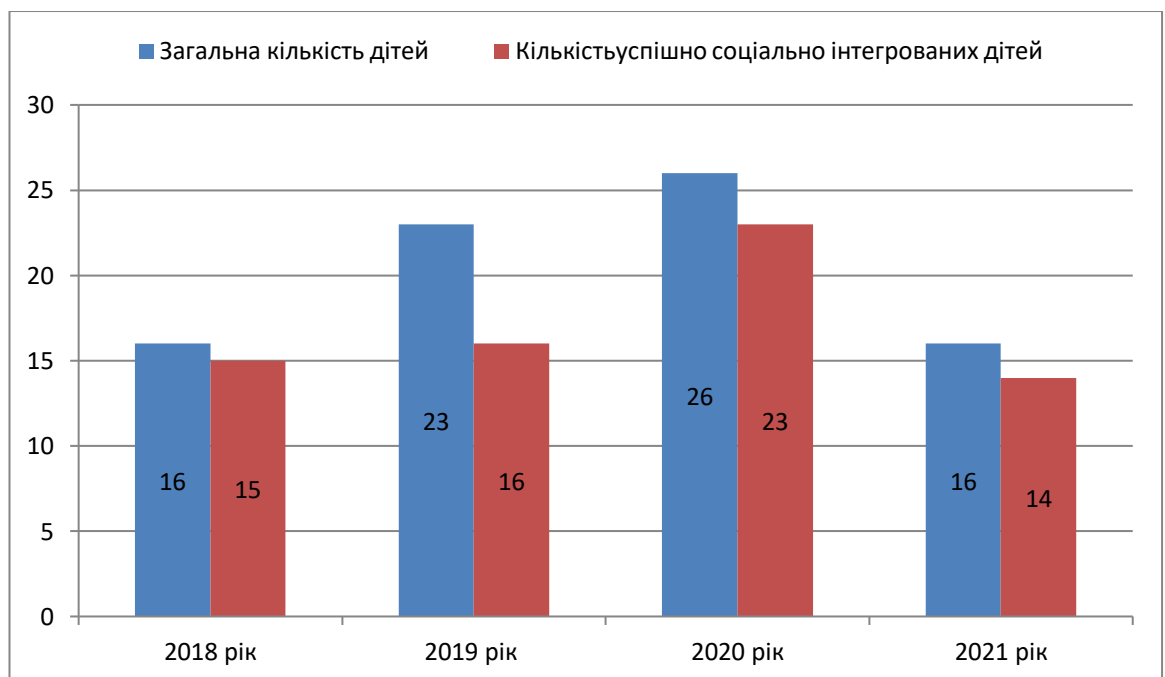

Рис. 3.2. Ефективність соціалізації «дітей вулиці» громадською організацією «Велика родина»

Як ми бачимо із рис. 3.2., заходи, які застосовує громадська організація, дозволяють інтегрувати переважну більшість залучених до роботи дітей. Це

дозволяє нам визначити громадську організацію «Велика родина», як таку, що здійснює ефективну діяльність з соціальної інтеграції «дітей вулиці».

3.2. Рекомендації з підвищення ефективності діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці»

Незважаючи на досить успішну роботу обох організацій із залученими до роботи дітьми, ми вважаємо, що можливо підвищити ефективність діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці».

Задля цього ми надаємо наступні загальні рекомендації для обох організацій.

По-перше, незважаючи на те, що Генічеськ досить не велике місто, загальна кількість залучених до соціальної інтеграції дітей могла бути більша. Для цього обом організаціям ми рекомендуємо:

- розробка та впровадження дієвих механізмів між секторного партнерства для створення умов для соціальної інтеграції «дітей вулиці». Це дасть змогу швидко обмінюватися інформацією, оперативно реагувати на ту чи іншу ситуацію та надавати одночасно багатосторонню підтримку представників категорії, що суттєво наблизить досягнення кінцевого результату;

- впровадження сучасних технологій комунікації та інформування про свою діяльність, що дозволить збільшити коло залучених до інтеграції представників категорії. Під цією рекомендацією мається на увазі розробка і використання в роботі веб-сайту, бо на даний момент про послуги, які надає організації і про їх існування можна дізнатися або з місцевих ЗМІ (газети), або у представників державних соціальних служб.

По-друге, обом організаціям варто звернути увагу на те, що вони здійснюють роботу безпосередньо з представниками вразливої категорії, не беручи до уваги їх безпосереднє коло близьких. Виходячи з цього ми даємо таку рекомендацію:

– розробити програми роботи з ближнім оточенням дітей до яких здійснюється соціальна інтеграція. Це можуть бути психологічні консультації, тренінги або інші види діяльності.

I, третьою, загальною рекомендацією для обох організацій буде:

– використання інноваційних соціальних технологій. Кожна галузь життя не стоїть на місці, а розвивається знаходячи нові способи вирішення проблем, які стоять перед неї. Це стосується і соціальної роботи з дітьми, які живуть на вулиці. Якщо громадські організації хочуть здійснювати ефективну діяльність з надання соціальних послуг та проведення соціальної інтеграції представників категорії «дітей вулиці» вони мають слідкувати за інноваціями у соціальній роботі та використовувати їх у своїй діяльності.

Тепер перейдемо до надання рекомендацій кожній із проаналізованих громадських організацій окремо.

Як ми можемо бачити, в останній рік ефективність громадської організації «Захист та турбота» впала (див. рис. 3.1.). Серед причин можна назвати розповсюдження вірусу COVID-19 та вихід із організації людей, які могли надавати послуги на професійному рівні (в тому числі і соціального працівника).

Тому, на нашу думку, можливо дати такі рекомендації, як:

– забезпечення та покращення професійного рівня фахівців, які працюють із представниками категорії «діти вулиці». Будь-яка робота із дітьми вимагає від людини високих професійних якостей, а особливо це стосується тих спеціалістів, які працюють із такою вразливою категорією, як «діти вулиці». Не знаючи психологічних, поведінкових особливостей представників категорії, їх звичок та способу життя, технологій роботи, які будуть ефективні із даною категорією, людина не зможе встановити контакту із такою дитиною. А в деяких випадках може стати причиною того, що дитина замкнеться в собі і не буде сприймати тих, хто хоче їй допомогти;

– залучення до роботи в організації нових фахівців, котрі зможуть запропонувати нові методи роботи, та, за можливості покращити вже наявні.

Для громадської організації «Велика родина» основною перешкодою у здійсненні більш ефективної соціальної інтеграції є невеликий обсяг фінансування. Тому, ми вважаємо, що доцільною буде така рекомендація, як:

– впровадження альтернативних шляхів залучення інвестицій (краудфандинг, бізнес-ангели, тощо) та участь у грантових проектах.

Крім того, ми можемо порекомендувати збільшити коло послуг, котрі організація надає представникам категорії «діти вулиці».

Отже, розділі висвітлили результати дослідження ефективності двох громадських організацій міста Генічеськ.

Громадська організація «Захист та турбота», здійснюючи свою діяльність із 2012 року, допомогла значній кількості «дітей вулиці» інтегруватися у соціальне середовище. Найбільш дієвими було використання таких технологій як, психологічна допомога, розвиваючі та навчальні ігри та «Футбол та вулиці».

Громадська організація «Велика родина», яка працює із 2018 року, використовує у своїй діяльності курс «Моє самовизначення», який допомагає дітям отримати необхідні для життя в суспільстві навички та вміння.

Ефективність діяльності обох організацій визначена, як позитивна. Надали загальні рекомендації для підвищення ефективності громадських організацій «Захист та турбота» та «Велика родина». А, також, дали кілька рекомендації спеціально для кожної із організацій виходячи із їх проблем.

ВИСНОВКИ

Отже, спираючись на основні завдання дослідження, ми проаналізували стан наукової розробки питання оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції дітей вулиці, та визначили недостатній рівень її розробки.

Не дивлячись на те, що громадські організації соціальної сфери вивчали такі науковці та дослідники, як Е.В. Пономаренко, В.П. Бех, А.О. Галай, а роль громадських організацій з соціальної роботи висвітлена О.В. Безпалько, тема оптимізації діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції «дітей вулиці» не знайшла своє місце в науковій літературі.

Основні поняттями нашого дослідження можна розкрити в наступний спосіб: громадська організація — це легітимна, недержавна, некомерційна організацію, що створюється на основі об'єднань громадян чи юридичних осіб шляхом самоорганізації та функціонує за рахунок недержавних коштів з метою захисту інтересів або надання послуг своїм членам, виконання соціально значущих функцій; оптимізація діяльності — це шляхи пошуку найефективніших методів здійснення праці людей, за яких організація в якій вони працюють отримувала б максимальний ефект від їх роботи; соціальна інтеграція — це процес встановлення оптимальних зв'язків між відносно самостійними малозв'язаними між собою соціальними об'єктами (індивідуумами, групами) і подальше їх перетворення у єдину, цілісну систему; діти вулиці — це неповнолітні, для яких вулиця стала постійним місцем перебування.

Охарактеризували такі принципи дослідження, як діалектичний принцип, а також принципи системності та об'єктивності. Дали характеристику основним методам дослідження.

Діти вулиці, як об'єкт соціальної роботи має наступні особливості, як неправильно сформовані потреби; для їх задоволення використовують засоби, які не завжди відповідають нормам моралі (вживання алкоголю, наркотиків, крадіжки), що призводить до деградації особистості; мають нерозвинені

соціально-політичні потреби; прагнуть до спілкування з подібними до себе, перебування поза зв'язками з постійними учнівськими колективами.

Громадські організації проводять соціальну підтримку «дітей вулиці» у вигляді соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг, матеріальної допомоги, проведення соціальної інтеграції, адаптації і реабілітації представників відповідної категорії.

Соціальна інтеграція включає в себе заходи соціалізації, ресоціалізації, соціальної адаптації. Технології, які використовують для здійснення названих процесів, а відповідно, і соціальної інтеграції, направлені на широке коло проблем. Таких, як психологічний стан дитини, формування в неї необхідних життєвих компетенцій, роботу з оточенням дитини. Реалізація цих технологій можлива у індивідуальній і груповій формі.

Для ефективного здійснення соціальної роботи з «дітьми вулиці» важливо слідкувати за новими технологіями, які виникають не тільки в нашій країні, а й у зарубіжних. Проте слід пам'ятати, що впровадження запозичених технологій не буде ефективною без врахування соціальних, економічних, політичних чинників. Не зважаючи, що у більшості випадків, технологія не є унікальною тільки однієї країни в зарубіжному досвіді містяться такі соціальні технології, котрих не має в Україні.

Громадські організації міста Генічеськ здійснюють ефективну соціальну інтеграцію залучених до неї дітей шляхом проведення психологічних консультацій, тренінгів різної направленості, розвиваючих та навчальних ігор і інших форм реалізації технологій, які можна використовувати для соціальної інтеграції «дітей вулиць».

Не зважаючи на те, що ці громадські організації ефективно здійснюють соціальну інтеграцію «дітей вулиці», вони мають ряд проблем, які дозволяють нам надати наступні рекомендації для підвищення ефективності діяльності: залучення альтернативних джерел фінансування, вироблення і застосування дієвого механізму між секторної взаємодії, використання інноваційних

технологій соціальної роботи, залучення до роботи нових фахівців та підвищення професійного рівня вже працюючих.

Таким чином гіпотеза, сутність якої полягає у тому, громадські організації для покращення ефективності своєї діяльності повинні використовувати інноваційні соціальні технології та підвищуючи професійну компетентність своїх працівників, була нами доведена.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вайнола Р. Х Особливості соціально-педагогічної роботи в умовах вуличного простору. *Соціальна робота в Україні на початку XXI ст. : проблеми теорії і практики* : матеріали доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції 29 – 31 жовт. 2002 року. Частина II. Київ, 2002. С. 63-70.
2. Валеева Р. А., Ильдарханова Ф. А., Искандрова Р. Р. Ресоциализация беспризорных детей : муниципальный уровень. Казань : Отечество, 2011. 228 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
4. Вітковська І. М. Громадські організації як складові громадянського суспільства в Україні. *Соціологія у (пост)сучасності* : збірник тез доповідей XVI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених. (Харків, 15–16 березня 2018 р.). Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 29–30.
5. Воронова Е. Социальная работа с уличными детьми. *Социальная педагогика*. 2004. №5. С. 91 - 96.
6. Галай А. О. Недержавні організації юридичного спрямування як учасники публічного управління : монографія. Київ : КНТ, 2015. 403 с.
7. Громадська думка : дослідження, аналіз, висновки. Київ : ДЦССМ, 2003. 177 с.
8. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства : монографія / за ред. В. П. Беха. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 680 с.
9. Гура Н. О. Неприбуткові організації в Україні: особливості діяльності та класифікації. *Економіка України*. 2012. № 8. С. 23–31.
10. Дем'яненко З. Б. Громадські організації та рухи. *Політична енциклопедія* / редкол. : Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С.157.

11. Державна доповідь про становище дітей в Україні : Соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування / Ю. Г. Антіпкін, Л. В. Балім, Л. С. Волинець та ін. Київ : Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. 36 с.
12. Дети в кризисных ситуациях : профилактика негативных явлений и социально-психологическая помощь / под общ. ред. И. Д. Зверевой. Київ : Науковий світ, 2001. 174 с.
13. Дети улицы : Что нужно знать для успешного овладения проектом. Великобритания : ЮНИСЕФ, 1998. 159 с.
14. Діти вулиці : хто вони і як їм допомогти / упоряд. : О. Главник, Н. Комарова. Київ : Главник, 2006. 112 с.
15. Діяльність центрів молоді України : Сучасний стан і перспективи розвитку / кер. авт. кол. С. В. Толстоухова. Київ : Академ-прес, 1999. 116 с.
16. Жиленко О. М. Основи соціальної роботи : теорія і практика. Львів : ЛНПУ, 2004. 89 с.
17. Зайцевська Т. Ю. Вулична робота з дітьми вулиці. *Соціальна робота : теорія, досвід, перспективи* : матер. доп. та повідомл. Міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. І. В. Козубовської, І. І. Міговича. Ужгород. 1999. Ч.1. С. 262-267.
18. Калениченко Р. А. Системи служб та функції соціальної роботи : навч. посіб. Київ : КиМУ, 2007. 117 с.
19. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения : учеб. пособ. для вузов. Москва : Юрайт-М, 2001. 386 с.
20. Коваленко В. В., Юлдашев О. О. Громадські організації в Україні : взаємодія між трьома секторами : монографія. Київ : МАУП, 2007. 224 с.
21. Корпач Н. Просвітницька діяльність волонтерів щодо протидії торгівлі людьми. *Актуальні проблеми соціальної педагогіки, початкової та дошкільної освіти* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів (14 травня 2014 р.) / за ред. П. М. Гусака, Н. І. Корпач. Луцьк : П. П. Іванюк, 2014. С. 147-151.
22. Котенко Н. В., Карпенко С. Г. Неурядові організації : поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку. Київ : МАУП, 2014. 245 с.

23. Кравчук В. М. Громадські організації і держава : взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні : монографія. Тернопіль : Терно-граф, 2011. 260 с.

24. Краснов Т. Ф. Громадські організації як суб'єкти надання соціальних послуг в коректі розбудови соціально-правової держави в Україні : монографія. Київ : Дім слова, 2017. 310 с.

25. Кривачук Л. Актуальні проблеми соціально-правового захисту бездоглядних і безпритульних дітей : окреслення специфіки. *Науковий вісник : «Демократичне врядування»*. 2014. Вип. № 14. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavniststvo_1/visnyk14/fail/kryvachuk.pdf (дата звернення 05.12.2021).

26. Лагідний Д. Діти вулиці і під'їздів. Де бере початок дитяча бездоглядність? Де корінь цього зла? *Українська газета*. 2002. 12 вересня. С. 5.

27. Лебедь Р. ЮНІСЕФ : права вуличних дітей порушуються. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/domestic/story/2007/08/printable/070830_street_children_aids_is (дата звернення 05.12.2021).

28. Лодкина Т. В. Социально-педагогическая защита семьи и детства : учеб. пособ. для студ. пед. завед. Москва : «Академия», 2003. 376 с.

29. Лукашевич М. П, Семигіна Т. В. Соціальна робота. Теорія і практика. Київ : Каравела, 2008. 424 с.

30. Лукашов С., Зайцевская Т. Социальная помощь детям на улице ; ЮНИСЕФ. Київ : Науковий світ, 2000. 319 с.

31. Лютий В. Н. Робочі матеріали по темі: Взаємодія зі засобами масової інформації в соціальній роботі. *Теорія і практика соціальної роботи : профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі*. Київ : Християнський дитячий фонд ; Академія праці і соціальних відносин, 2000. С.48-67.

32. Макогон Ю. В., Пилипенко В. В. Основи наукових досліджень в економіці : навч. посіб. Донецьк : Альфа-прес, 2007. 144 с.

33. Матвійчук А. В. Громадські організації як чинник становлення громадянського суспільства : автореф. дис.. канд. політ. наук : спец. 23.00.02. Київ : КНУ, 2008. 20 с.
34. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
35. Мустаева Ф. А. Основы социальной педагогики : учебник для студентов высших педагогических учебных заведений. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2002. 416 с.
36. Надання допомоги «дітям вулиці» та соціально незахищеним дітям та молоді : інформаційно-методичний збірник / за ред. С. Толстоухової, К. Акстяман. Київ, 2004. Випуск 3-4. 124 с.
37. Небельмес А. Вуличні діти. Діагноз суспільства. URL: https://zaxid.net/vulichni_diti_diagnoz_suspilstva_n1037957 (дата звернення 05.12.2021).
38. Олиференко Л. Я. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва : «Академия», 2002. 256 с.
39. Організація соціальної роботи з дітьми та молоддю, які опинились у СЖО : практичний посібник для спеціалістів соціальної сфери. / авт. кол. : С. С. Валько, Л. С. Лоріашвілі, М. С. Лоріашвілі, А. І. Павловський, Ю. А. Саранков, Я. М. Туреханов, Ю. М. Удовенко. Київ : ХХ, 2011. 304 с.
40. Палагнюк Ю. В. Соціальна робота в зарубіжних країнах. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2016. 68 с.
41. Патинок О. «Діти вулиці», хто вони? URL: <http://www.agnec.in.ua/index.php/archives/507> (дата звернення 05.12.2021).
42. Пілюшенко В. Л., Шкрабак І. В., Славенко Е. І. Наукове дослідження : організація, методологія, інформаційне забезпечення : навч. посібник. Київ : Лібра, 2004. 344 с.

43. Пономаренко Е. В. «Третій сектор» в реалізації соціальних проектів і програм. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління*. 2006. Т. 7. Вип. 75. С. 102–114.

44. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.04. 2012 року № 4572-VI. Дата оновлення : 2.05.2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 4.12.2021).

45. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : від 15.05.2003 року № 755-IV. Дата оновлення: 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 05.12.2021).

46. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 року № 20/95-ВР. Дата оновлення: 09.02.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.12.2021).

47. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей : Закон України від 2.06. 2005 року № 2623-IV. Дата оновлення: 01.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15> (дата звернення: 05.12.2021).

48. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. Дата оновлення : 01.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення 05.12.2021).

49. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.0.2001 року № 2558-III. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення 05.12.2021).

50. Проблемы социальной работы с детьми, оказавшимися в трудной жизненной ситуации : матер. регион. науч.-практич. конф., г. Ртищево, 11 ноября 2011 г. / под ред. Т. В. Егоровой, П. А. Шацкова. Балашов : Николаев, 2012. 124 с.

51. Рыбакова Л. А., Бабынина Т. Ф. Дети группы риска : особенности развития, психолого-педагогические технологии работы с детьми группы риска : учеб. пособ. Казань : Издательство «Бриг», 2015. 200 с.

52. Семигіна Т. В. Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи. Київ : Академія, 2005. 328 с.

53. Сидорук І. Професійна компетентність майбутнього соціального педагога-превентолога. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету*. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. Вип. № 15. Частина II. С. 61–64.

54. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/sis/index.shtml> (дата звернення 05.12.2021).

55. Словник української мови : академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/dijaljnistj> (дата звернення 05.12.2021).

56. Слот В., Спаньярд Х., Шульга Т. Методика работы с детьми «группы риска». Москва : УРАО, 1999. 315 с.

57. Соціальна педагогіка : теорія і технології / за ред. І. Д. Звереві. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.

58. Соціальна робота : технологічний аспект : навч. посіб. / за ред. проф. А. Й. Капської. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.

59. Соціологія : короткий енциклопедичний словник / під заг. ред. д-ра філос. наук, проф. Воловича В. І. Київ : Український центр духовної культури, 1998. 736 с.

60. Степаненко В. П. Громадянське суспільство : дискурси і практики. Київ : Інститут соціології НАН України, 2015. 420 с.

61. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень : підручник. Київ : Знання, 2005. 309 с.

62. Стивенсон С. А. Детская беспризорность : социальные аспекты. *Социологические исследования в России*. 1998. № 4. С. 69-75.

63. Табачник Д. Вирішення проблеми безпритульності – завдання пріоритетне. *Соціальна політика*. 2003. № 2. С. 10-12.

64. Технологии социальной работы : учебник / под общ. ред. проф. Е. И. Холостовой. Москва : ИНФРА-М, 2001. 400 с.
65. Тюття Л. Т. Иванова І. Б. Соціальна робота : теорія і практика. Київ : Знання, 2008. 574 с.
66. Усаченко Л. М. Теоретико-методологічні засади розвитку взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями : монографія. Хмельницький : ХУУП, 2008. 343 с.
67. Холостова Е. Социальная работа с дезадаптированными детьми. Москва : Дашков и К, 2007. 280 с.
68. Целых М. П. Социальная работа за рубежом. Соединенные Штаты Америки. Москва : Академия, 2007. 128 с.
69. Черкашина Т. О. Недержавні громадські організації як суб'єкт надання соціальної допомоги. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право* : зб. наук. праць. Київ : ІВЦ «Політехніка», 2010. № 2(6). С. 89–94.
70. Шанц В. А. До питання про виникнення та розвиток соціальної роботи в Німеччині. *Наукові праці. Соціологія*. 2008. Том 103. Вип. 90. С. 72–75.
71. Шахова Г.Ф. Социальная работа с беспризорными детьми. Санкт-Петербург : ЕЦССР, 2002. 87 с.
72. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.
73. Шендеровський К. С. Альмонери – професійні соціальні працівники Великої Британії. *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. № 7. С. 30-32.
74. Bacharach C. Children in Families: Characteristics of Biological. *Step & Adoptive Children' Journal of Marriage and the Family*. 1983. № 45 (February). P. 23–28.
75. Baker M. Family Poverty and Work' Canadian Review of Social Policy. Implications for Women' *Canadian Journal for Women and the Low*. 1994. № 1. P. 45–61.

76. Derega V. The Impact of Public Policies on the Trends of a Family and Fertility in the European Union. *Public Policy and Economic Development: scientific and production journal*. Issue 4. Mykolaiv : Publisher Yemelyanova T.V., 2013. P. 34–40.

77. The EU In the World 2013: A Statistical Portrait. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012.147 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Кількість дітей, долучених до розвиваючих та навчальних ігор
за 2009-2021 рр.**

Рік	Назва діяльності	Кількість учасників	Вікова категорія залучених	Кількість дітей, які засвоїли матеріал
1	2	3	4	5
2009	Розвиваючі та навчальні ігри	10	13-16	7
2010	Розвиваючі та навчальні ігри	10	11-15	7
2011	Розвиваючі та навчальні ігри	11	10-14	9
2012	Розвиваючі та навчальні ігри	15	8-15	13
2013	Розвиваючі та навчальні ігри	17	7-13	14
2014	Розвиваючі та навчальні ігри	16	11-14	15
2015	Розвиваючі та навчальні ігри	13	11-14	9
2016	Розвиваючі та навчальні ігри	15	9- 13	12
2017	Розвиваючі та навчальні ігри	13	9-15	12
2018	Розвиваючі та навчальні ігри	14	10-13	13
2019	Розвиваючі та навчальні ігри	16	9-14	15
2020	Розвиваючі та навчальні ігри	15	11-13	14
2021	Розвиваючі та навчальні ігри	15	10-14	13

Додаток Б

Результати освоєння навичок дівчатами за 2009-2021 рр.

Рік	Назва діяльності	Вікова категорія	Кількість учасниць	Кількість учасниць, які засвоїли матеріал
1	2	3	4	5
2009	Шиття та рукоділля	13-16	4	4
2010	Шиття та рукоділля	11-17	5	4
2011	Шиття та рукоділля	10-16	8	8
2012	Шиття та рукоділля	8-17	6	5
2013	Шиття та рукоділля	7-16	5	4
2014	Шиття та рукоділля	11-17	9	9
2015	Шиття та рукоділля	11-17	9	8
2016	Шиття та рукоділля	9-16	8	5
2017	Шиття та рукоділля	9-17	11	10
2018	Шиття та рукоділля	10-16	9	9
2019	Шиття та рукоділля	9-16	7	7
2020	Шиття та рукоділля	11-16	6	4
2021	Шиття та рукоділля	10-17	9	8

Додаток В

Результати освоєння навичок хлопцями за 2009-2021

Рік	Назва діяльності	Вікова категорія	Кількість учасників	Кількість учасників, які засвоїли матеріал
1	2	3	4	5
2009	Будівельні навички	13-16	6	4
2010	Будівельні навички	11-17	10	7
2011	Будівельні навички	10-16	6	5
2012	Будівельні навички	8-17	14	13
2013	Будівельні навички	7-16	16	13
2014	Будівельні навичкам	11-17	9	9
2015	Будівельні навичкам	11-17	11	9
2016	Будівельні навички	9-16	11	10
2017	Будівельні навички	9-17	9	7
2018	Будівельним навички	10-16	7	6
2019	Будівельним навички	9-16	14	10
2020	Будівельні навички	11-16	11	10
2021	Будівельні навички	13-17	7	7

Результат проходження курсу «Моя самовизначення» за 2018-2021 рр.

Рік	Назва блоку	Кількість учасників	Вікова група учасників	Кількість учасників, які пройшли блок	Загальна кількість учасників, які успішно пройшли курс
1	2	3	4	5	6
2018	«Ставлення до себе»	16	12-15	16	14
	«Ставлення до інших»	16	12-15	15	
	«Ставлення до діяльності»	15	13-15	14	
	«Ставлення до навколишнього світу»	14	13-15	14	
2019	«Ставлення до себе»	23	10-16	19	16
	«Ставлення до інших»	19	10-15	17	
	«Ставлення до діяльності»	17	10-15	17	
	«Ставлення до навколишнього світу»	17	10-15	16	
2020	«Ставлення до себе»	26	11-16	26	23
	«Ставлення до інших»	26	11-16	24	
	«Ставлення до діяльності»	24	11-15	24	
	«Ставлення до навколишнього світу»	24	11-15	23	

Продовження Додатку Д

1	2	3	4	5	6
2021	«Ставлення до себе»	16	11-17	16	14
	«Ставлення до інших»	16	11-17	15	
	«Ставлення до діяльності»	15	11-17	15	
	«Ставлення до навколишнього світу»	15	11-17	14	

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Левандовська Владислава Дмитрівна, магістрантка 2 курсу магістратури, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти levavdovskayalada@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Оптимізація діяльності громадських організацій з соціальної інтеграції дітей вулиці» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Левандовська В.Д.
Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Приймак О.М.